

Samvirke

NR. 21 . 1969 . 1. DECEMBER

Hvide, brune og sorte
børn ser fra den gamle
slaveby Gorée over
mod fastlandet med den
hvide by, Dakar. - Se
artiklen inde i bladet

Nyt led i forbruger- demokratiet

Hvordan sikrer man, at den enkelte forbrugers kritik, ros, forslag og ønsker når frem til de instanser, som står for vareindkøb, produktion, varekontrol o.s.v.? Denne side af forbrugerdemokratiet lægger man ganske naturligt stor vægt på indenfor brugsforeningsbevægelsen. Det ligger jo i selve brugsens idé, at det er medlemsfamiliernes behov og ønsker og ikke et profit-hensyn, som bør afgøre, hvad der sælges i brugsen, og hvordan det sælges. Både forbrugeren, den enkelte brugs og brugsforeningsbevægelsens centrale organer har derfor interesse i enhver udbygning af den indbyrdes forbindelse.

Ikke mindst ud fra denne betragtning må man med stor opmærksomhed følge et forsøg, som straks efter nytår går i gang i godt et halvt hundrede brugsforeninger landet over.

Kernen i dette forsøg er, at FDBs husholdningskonsulenter rykker ud i butikkerne. De vil her arrangere forskellige demonstrationer og på anden måde støtte det informationsarbejde, som skal hjælpe forbrugerne til at gøre de mest fordelagtige indkøb og få det bedst mulige ud af brugsens vareudvalg.

En sådan oplysningsvirksomhed har selvsagt en betydelig værdi i sig selv. Men det er kun en del af husholdningskonsulenternes opgave ved disse lejligheder at sørge for, at demonstrationerne afvikles rigtigt. Det er mindst lige så vigtigt, at de *hører efter*, hvad brugsens medlemmer har at sige om vareudvalgets fortrin og mangler, om prispolitik, datomærkning, emballageformer og alle de andre små og store ting, som er af betydning for en forbruger, og som derfor er med til at tegne brugsforeningsbevægelsens profil i den danske forbrugerbefolknings opfattelse.

Fra konsulenten vil både ris og ros gå videre, og såvel butiksledere som fabrikker og indkøbsafdelinger vil i konsulenternes rapporter have en frisk kilde til supplering af deres viden om, hvad der rører sig blandt forbrugerne. Med butikernes voksende størrelse vil et sådant informationsmateriale sikkert blive af stadig større værdi.

Husholdningskonsulenternes deltagelse i dette forsøg betyder, at man må indskrænke forbrugerarrangementerne i brugscentrene. Disse har ellers været udmærket besøgt. I de første ni måneder af 1969 deltog cirka 25.000 mennesker i brugsens forbrugeroplysende arrangementer. Men man håber, ved at rykke ud i butikkerne, at kunne bringe forbrugerinformation ud til endnu videre kredse, samtidig med at forsøget kan skabe ny inspiration i butiksarbejdet og en mere umiddelbar forbrugerkontakt også med den del af medlemskredsen, som sjældent deltager i generalforsamlinger, medlemsmøder eller større forbrugerarrangementer.

Såfremt resultatet viser sig at svare til forventningerne, må man gå ud fra, at husholdningskonsulenternes optræden som „værtinder“ også udstrækkes til andre butikker end dem, der er tale om i første omgang.

Man må håbe, at forsøget lykkes. Det er i alt fald en indlysende rigtig idé, der ligger bag det: at effektivisere forbrugerdemokratiet i brugsen på det helt dagligdags plan. Den nye kontakt-flied mellem forbrugeren og dem, der skal opfylde forbrugers forventninger til brugsen, burde kunne blive et værdifuldt supplement til de andre muligheder, et brugsforeningsmedlem har for at gøre sin indflydelse gældende. Det er disse muligheder, som tilsammen skal gøre det til en realitet for hele brugsforeningsbefolkningen, at brugsen er *deres egen* virksomhed.

Samvirke og hvalrosserne

Hvortor bringer Samvirke dog sådan nogle billeder? spurgte en kvindelig læser os bebrejdende, da vi tidligere på året gengav en serie fotografier optaget under en hvalrosjagt i Beringshavet ud for Alaska.

Denne jagt er stort set en hensynsløs nedslagtning af dyrene udelukkende for at få fat i deres stødtænder, og den foregår under brutale former, som må virke frastødende på de fleste. Den pågældende læser fandt, at serien var for barsk, og at vi derfor burde have undladt at bringe den eller i hvert fald sorteret de mest realistiske billeder fra. *Det var naturligvis noget andet, tilføjede hun, hvis offentliggørelsen kunne medvirke til, at denne jagtform kom i myndighedernes søgelys og måske blev bremset. Men Samvirke læses jo nok ikke i Alaska...*

Vi forestiller os heller ikke, at Samvirke er den mest udbredte lektur ved Beringshavets kyster, men til glæde for den nævnte læser og andre, som måske deler hendes synspunkter, kan vi nu oplyse, at vor fotoreportage har vakt opmærksomhed om denne sag i regeringskontorer både i Alaska og Washington.

Det kan forekomme mærkeligt, eftersom bil lederne er taget af en lokal Alaska-fotograf, *Joseph S. Rychetnik*, fortrinsvis til brug for amerikanske blade. Men kendsgerningen er, at de tilsyneladende først blev bemærket på rette sted, da de „vendte tilbage“ fra den anden side af Atlanterhavet. Den danske dyrebskyttelsesforening gjorde sin amerikanske broderorganisation opmærksom på fotoreportagen i Samvirke, og det endte med, at såvel det amerikanske indenrigsministerium som guvernøren i staten Alaska blev alarmeret. Endvidere blev det departement, som behandler forholdene blandt den indfødte befolkning i jagtområdet, sat ind i sagen, og for ikke at risikere en officiel sludder for en sladder sendte den amerikanske dyrebskyttelsesforening selv en *field officer* – en slags rejseinspektør – til åstedet.

Fra alle sider har man taget afstand fra den jagtform, Rychetnik skildrede i sin reportage. Hvad der rent praktisk kommer ud af denne enighed, er det sværere at sige. De eskimoiske bygder, hvorfra jagten drives, er under stærk affolkning, og de beboere, som sidder tilbage, er mest ældre mennesker, der dels klynger sig til nedarvede vaner, dels har svært ved at finde kontante indkomstmuligheder. I deres økonomi spiller salget af hvalrostænder en væsentlig rolle. Derimod har de ikke brug for ret meget af kødet, fordi slædehundene i stor udstrækning er afskaffet til fordel for motordrevne slæder, og det får naturligvis jagten til at se ekstra brutal og meningsløs ud, at man kun interesserer sig for tænderne.

En effektiv kontrol med hvalrosjagten i disse egne skal man under disse omstændigheder næppe vente gennemført med det allerførste. Men myndighederne arbejder altså med problemet, og enhver dyreven vil sikkert give os ret i, at selv beskedne bidrag til at holde disse bestræbelser levende også har deres berettigelse.

Smager Deres jule- salater præcis ligeså godt som var de hjemmelavede?

-ellers prøv med Karen Kok's salater!

Karen Kok's salater er noget af det lækreste, man kan komme på et stykke brød. De fås i indbydende, »stabelbare« bægge, fremstillet under stadig laboratoriekontrol og beskyttet i kølediskens kulde, så De er sikker på at sætte en frisk, velsmagende salat på jule-frokostbordet - hver dag i julen!

* Karen Kok's salater — fra en af forbrugernes egne fabrikker — fås kun i Brugsen! Så datomærkning, varedeklaration og kvalitetskontrol er naturligvis i orden ... derfor går De godt i byen, når De går efter Brugsens egne varer. Der er ikke sparet på kvaliteten — kun på prisen!

BRUGSEN

Andels- bevægelsen som reaktionær kulturfaktor

Samvirke har modtaget følgende:

Enhver ved, at det danske familiemønster i de sidste 25 år på afgørende måde har skiftet karakter. Det er efterhånden det normale, at gifte kvinder har erhvervsarbejde og deltager på lige fod med mændene i at betrygge familiens økonomi. Enhver ved også, at dette opbrud fra et hævdvundet kulturmønster ikke sker uden vanskeligheder og skaber problemer i samfundet og i de enkelte hjem. Der er mænd, der ikke kan begribe, at deres kone, der slæber halvdelen af familiens indkomst sammen, ikke også kan opvarte dem i hjemmet og fungere på samme måde, som deres hjemmевærende mødre fungerede for en menneskealder siden. Og der er koner, der går med komplekser over, at de ikke også kan overkomme at være hjemmemødre med store forklæder og hjemmebak og alt, hvad der er beskrevet i „Peters Jul“.

Der er dog flere og flere fornuftige ægteskaber, hvor mand og kone deles lige-
ligt om erhvervsarbejde, børnepasning og husarbejde, og hvor børnene opdrages til at have et naturligt forhold til arbejdet i hjemmet, et forhold, der svarer til situationen indenfor erhvervslivet.

Denne ønskværdige udvikling sker imidlertid ikke med andelsbevægelsens gode vilje. Det synes, som om andelsbevægelsen er underlagt det almindelige næringslivs idealer. Væksten i omsætningstallene er et mål i sig selv. Reklamen er midlet, og alle kneb gælder. Som nu med husmoderrabatten. Gennem anvendelsen af dette begreb griber man den travle udearbejdende husmoder lige i komplekserne. Det er husmoderen, der bør købe ind, og opfylder hun ikke sin plads i fortidens familiemønster, er hun ikke nogen rigtig husmoder. En husfader-

rabat ville være et latterligt begreb, såsom mænd jo ikke bør beskæftige sig med kvindearbejde. – Jo, brugsens reaktionære reklamefolk kan deres kram. – Hvad er rabat i øvrigt for et forvrøvlet begreb? Man lægger 10 % på den kalkulerede pris, og derefter giver man 10 % rabat. Og jo dummere man kan gøre kunderne, desto mere stiger omsætningen.

Endnu værre er æg-annonceringen. Konerne til sports-, TV- og modeidoler fortæller, at det er konens sag at sørge for at holde manden i form, at være hans tjenende ånd. Underforstået: Gør hun ikke det, er hun ikke nogen rigtig kone for sin mand. Men der kommer næppe en reklame, der viser en mand, der fortæller om, hvordan han laver morgenmad til sin kone!

(Og så ovenikøbet som reklame for et så problematisk produkt som de garanteret hengemte danske æg!).

Mon man ikke indenfor andelsbevægelsen skulle besinde sig lidt på sin idealistiske fortid, og ikke træde i fordummelsens og reaktionens tjeneste.

Johs. Engberg, Asperup.

Ifølge indsenderen mener brugsens reklamebureau, at mænd ikke beskæftiger sig med husligt arbejde. Ovenstående eksempler på annoncer i Samvirke tilbageviser tydeligt denne påstand.

Hvem griber ind i hvis komplekser?

Johs. Engbergs brev griber de 55 % af Danmarks gifte kvinder, der ikke har erhvervsarbejde, ind i komplekserne. Hvorfor skulle et ægteskab, hvor manden tager sig af erhvervsarbejdet og konen af husarbejdet, ikke kunne være lige så „fornuftigt“ som et, hvor mand og kone deles lige-
ligt om de to ting?

At husmoderrabatten skulle være et snedigt udspekuleret våben i mandsamfundets psykologiske krigsførelse mod kvinden og indeholde en skjult pression mod spindesiden med det formål at få hende til at påtage sig alt slæbet med indkøbene, er en interessant teori, der næsten kun kan udtænkes af en mand. Vi tror, forklaringen er langt mere enkel, nemlig at reklamefolkene ved, at de primært henvender sig til kvinder. Man kan ikke fortænke dem i at adressere et budskab om rabat til husmødrene, når det nu engang er en kendsgerning, at hovedparten af dagligvareindkøbene foretages af husmoderen. Dette er ifølge en landsomfattende markedsundersøgelse tilfældet i 83 % af alle husholdninger. Reklamefolkene bygger i denne sag ikke på fordomme, men på fakta. De har intet ønske om at agitere hverken for det ene eller det andet familiemønster. Vi tror endda, at de allerede har anvendt ideen om en mandfolkerabat som et forfriskende middel til at få nogle flere mænd jaget op af sofaen og hen i brugsen.

Hvad angår rabatternes økonomiske grundlag, er der naturligvis ikke som påstået af Johs Engberg tale om en kalkulationsmæssig fupmanøvre. Erfaringerne viser, at en vare ved at blive udbudt som slagvare på 1 uge kan opnå et salg svarende til flere måneders normalafsætning. Det betinger store, samlede ordrer fra FDB til leverandøren, og prisbesparelserne herved udmøntes bl. a. som husmoderrabat.

Helt bortset fra landbrugets æg-annoncer synes vi nu ikke, det er så tosset en idé, at konen bidrager til at holde manden i form, men vil gerne tilføje, at manden naturligvis i lige så høj grad må søge at holde sin kone i form, bl. a. ved at vaske op, som man kan se ham gøre det på en af FDBs annoncer for opvaske-midlet Nurén.

Til Johs. Engbergs pompøse overskrift „Andelsbevægelsen som reaktionær kulturfaktor“ vil vi gerne føje den korrektion, at kun få har været så progressive som FDB og brugsforeningerne, når det gjaldt om at gøre priserne overkommelige på store, varige forbrugsgoder som køleskabe, vaskemaskiner, el- og gas-komfurer samt at udbrede friske, dybfrosne eller konserverede fødevarer i forbrugsfærdig eller grydeklar stand. Hvad der er sparet af husmodertid herved, har betydet mere for at udfri kvinden af fortidens huslige slavetilværelse end alle ædle kvindesagsforkæmperes indsats tilsammen.

RED.

-der må jo være noget om snakken

61 pct. af vore kunder
kommer her, fordi de
føler sig godt behandlet.
(De resterende 39 pct. har
andre vægtige grunde til
netop at foretrække
Andelsbanken).

Husk: De behøver ikke at
have penge på lommen for
at komme ind og få en
fornuftig snak om tingene
og mærke, at

**ANDELS
BANKEN**

er lige noget for Dem

FARVEL

Skal det være os to? spurgte den unge mand i en øm stund.

– Ja! hviskede pigen. Og så troede hun, at de var forlovede.

Men det var de bare ikke, i hvert fald ikke juridisk. Det fik hun at vide af kappeklædte dommere, da hun senere sad tilbage, ikke helt alene, men uden den unge mand.

Efter 1. januar 1970 vil domstolene kun sjældent komme til at afgøre sager af denne art. Så forsvinder nemlig lovbestemmelserne om hævet forlovelse.

Dette er kun en detalje – langt fra den væsentlige – i ændringerne af loven om ægteskabs indgåelse og opløsning. Folketinget har simpelt hen fundet, at lovens kapitel om forlovelser, der var fra 1922, ikke svarede til forholdene i dag.

Herefter vil man forgæves lede efter ordet *forlovelse* i nogen lov. Unge mennesker i alle aldre vil formentlig finde ud af at forlove sig alligevel.

Giftermål eller dagbøde

Den *trolovelse*, som man kan læse om i gamle bøger, var et langt fastere begreb end det, vi i dag kender som forlovelse.

Trolovelsen var en lovbeftalt forløber for brylluppet. Den foregik i kirken i overværelse af præsten og fem andre vidner. Adelsmænd kunne undvære præsten, hvis trolovelsen blev overværet af seks af parternes fælles venner.

Ved trolovelsen lovede parterne hinanden ægteskab, og løftet var bindende, ja, oprindeligt var

trolovelsen det væsentlige led ved indgåelsen af ægteskab.

Først efter reformationen blev brylluppet det afgørende. Mange havde åbenbart svært ved at forstå denne ændring. I hvert fald tordnede *Danske Lov*:

De, som saaledis trolovede ere, eller hin anden Egteskab have tilsagt, maa dog ei søge Seng med hver andre, før de ere viede sammen i Kirken. Hvo, som fordrister sig herimod at gjøre, skulle straffis af deris Øvrighed, naar de af Sognepræsten blive paaminte ...

Også dengang var der nogle, der var endnu tidligere på færde. Derfor bestemte *Christian den Sjette* i 1737:

Dersom nogen uberygtet Danne-mands Datter eller Mø lader sig uden foregaaende Trolovelse eller Ja-Ord bellige, da tage hun Skade for Hjem-gæld, og skal hun ei kunne vinde Ægteskab med den, som hende har besvangret, medmindre han har lovet hende Ægteskab, førend han med hende fik sin Villie, da skal han være pligtig hende at ægte.

Denne kongelige forordning var gældende lige til 1. januar 1923, og så sent som i 1912 blev en mand dømt til inden otte uger at gifte sig med en kvinde, der havde født et barn. For hver dag, der gik ud over de otte uger, skulle han betale 10 kr. til fattiggassen. Det var mange penge dengang, så det endte nok med bryllup.

Forordningen eksisterede meget længere end selve trolovelsen, som blev afskaffet i 1799 af *Christian den Syvende*. Han havde fundet ud af, at den *baade er i sig selv en uforuden Cere-moni, og at den ikke sjældent er*

til Byrde for den arbejdende og nærende Klasse af vore kjære og tro Undersaatter formedelst den Tidsspilde og de unødven-dige Bekostninger, som derved forvoldes.

Herefter blev trolovelserne *aldeles afskaffede*, så enhver kunne lade sig vie i kirken uden denne forudgående ceremoni.

Det var ikke alene den kirkelige handling, der forsvandt, men også *Danske Lovs* paragraffer om trolovens bindende karakter.

Med eller uden ringe

I stedet opstod efterhånden det, vi i dag kalder forlovelse. Hvad begrebet dækker, har aldrig været fastslået i nogen lov.

Juristerne siger, at en forlovelse er det ved gensidigt ægteskabsløfte mellem en mand og en kvinde stiftede retsforhold.

Ringene og forlovelsens offentlighedsret er ikke afgørende. En hemmelig forlovelse er også gyldig, men jo mere hemmelig den er, des vanskeligere kan den unægtelig være at bevise.

Skikken med forlovelsesringe – oprindelig trolovelsesringe – har været kendt i Middelhavs-landene fra oldtiden og blev af den katolske kirke bragt til Norden, hvor de efterhånden afløste de hidtil anvendte fæstegaver.

I begyndelsen var der kun én ring, som fæstemanden satte – eller lod præsten sætte – på fæstemøns hånd. I 1500-tallet trængte skikken med to ringe igennem. Efter reformationen blev det en frivillig sag, om par-

terne ville udveksle ringe under den kirkelige handling.

At skikken holdt sig i mange hundrede år, efter at forlovelsesringene ikke længere var lovbeftalede, skyldes næppe tradition alene. De havde helt op til vor tid en højst praktisk betydning.

Når fingeren er ringet, er pigen tinget, lød et mundheld. Især for kvinden, der oftest var den svage part, var forlovelsesringen det synlige bevis på et ægteskabsløfte. En guldring var sværere at løbe fra end henhviskede mandfolkeord.

Gyldenring blev lovet hen for tab af fingerbøl, skriver *Jeppé Aakjær* i sangen om Anna, der var i Anders kjær, men knibsk alligevel. Fingerbølet var trillet væk under hans stormkur, og man fornemmer, at knibskheden gik lidt af Anna ved løftet om en forlovelsesring.

Ikke alene ringen, men også forlovelsesgildet opfyldte en praktisk funktion. Gæsterne var vidner til, at parterne havde forlovet sig, altså lovet hinanden ægteskab.

En sådan bevisførelse kunne indtil 1922 være af betydning for en gravid kvinde, der ville gennemtvinge et ægteskab med sin forlovede. Efter 1922 kunne beviserne have betydning for erstatningskrav, som kunne rejses i særlige situationer.

Ikke erstatning for hævet forlovelse

De erstatninger, der er blevet pålagt siden 1922, er ofte i daglig tale blevet kaldt *erstatning*

TIL FORLOVELSEN

for hævet forlovelse. Det har ikke været nogen dækkende betegnelse.

I modsætning til i flere andre lande har man ikke i Danmark kunnet få erstatning for selve det, at en forlovelse er blevet hævet. Det har ikke **nyttet** at henvise til, at **man er gået glip af et gunstigt ægteskab**, eller til den tort, det måtte være at blive vraget under måske ydmygende omstændigheder.

Det, der kunne kræves erstat-
tet, var det økonomiske tab som følge af dispositioner, man med rimelig grund havde truffet med henblik på det forestående ægteskab. Som for eksempel køb af udstyr eller leje af lejlighed, for kvindens vedkommende opgivelse af en stilling. Betingelsen for at rejse krav var, at forlovelsen var hævet under sådanne forhold, at skylden væsentligt lå hos den anden part.

Også mænd kunne få erstatning efter denne regel. En anden erstatningsbestemmelse kunne derimod ifølge sagens natur kun påberåbes af kvinder. Den lød:

Besvangrer en mand sin forlovede, og hæves forlovelsen derefter under sådanne forhold, at han må antages væsentligt at bære skylden for ophævelsen, skal han betale hende en passende erstatning for den derved forvoldte forstyrrelse i hendes stilling og forhold.

Med det sidste udtryk åbnedes der mulighed for at give kvinden et beløb til dækning af også de mere indirekte tab, der kunne blive tale om i tiden omkring fødslen.

Samtidig ophævedes forordningen fra 1737, hvorefter manden kunne dømmes til at gifte sig med kvinden.

Også i 1922 blev der talt for-
argede ord om det almindelige moralske forfald. En rigsdagsmand ytrede sig om visse fraskilte fruer, der var forlovede 3-4 gange i løbet af badesæsonen. Han fandt, at der var mere brug for en bestemmelse, som værnede uskyldige unge mænd mod kvindelige forførere.

Var de forlovede?

Under de retssager, der har været ført i lovens levetid, har det ofte været et problem for dommerne at finde ud af, om parterne virkelig havde været forlovet i juridisk forstand, hvilket krævede, at de havde lovet hinanden ægteskab.

Især var det temmelig almindeligt, at manden følte sig knap så forlovet som kvinden. – *Vi var nok kærestes, men ikke forlovede!* sagde en mand. En anden erklærede: – *Vi gik bare sammen!* skønt man på kvinden kunne se, at de ikke kunne have gået hele tiden.

I sådanne sager fik vidnefor-
klaringer og breve betydning for udfaldet.

En mand nægtede at have været forlovet med en lærerinde, som havde sagt farvel til sin stilling med henblik på ægteskabet. Mens han var indlagt på hospital, skrev han til hende, at der kun var sørgelige rester tilbage af ham, og dem skulle hun ikke være bundet til hele sit liv. Det forhindrede ikke, at de sørgelige rester på dagen for udskrivningen forlovede sig med sygeplejersken. Manden dømtes til at betale erstatning til lærerinden, som kunne fremvise et brev, han havde underskrevet med *din fremtidige forsørger*.

Også i en anden sag vidnede en mands tidligere breve mod ham. Han havde skrevet *Kære Svigerfar* over breve til pigens far.

I flere sager blev det fastslået, at man ikke var forlovet, fordi manden havde sagt, at de jo kunne gifte sig, hvis det gik galt. Forholdene manglede efter domstolens mening de sædvanlige kendetegn på, at en forlovelse havde fundet sted.

En mand dømtes til at betale, skønt han nægtede at have været forlovet. Han havde været på besøg hos pigens forældre og havde sagt: *Nu har De set mig*. Desuden havde han og kvinden hos kortspil-venner sagt, at spilleaftenerne skulle fortsætte, når de fik deres eget hjem.

Hvor skabet skulle stå

Et andet problem, der har givet domstolene visse kvaler, har været at fastslå, om den væsentlige skyld for hævelsen af en forlovelse lå hos den part, som kravet blev rettet imod. Hovedskylden behøvede ikke absolut ligge hos den, der gjorde det forbi. Han eller hun kunne have haft god grund til det som følge af den andens optræden.

Det fritog ikke for erstatningspligt, at en forlovet fandt ud af, at parret ikke passede sammen. Det burde han eller hun have fundet ud af, inden den anden havde sat sig i udgifter til det fælles hjem. Specielt måtte manden finde ud af det, inden han gjorde sin forlovede gravid.

Således nyttede det ikke en mand, at hans forlovede havde sagt til fælles bekendte, at han nok skulle få at vide, hvor skabet skulle stå, når først de var gift. Han havde også opdaget, at hun havde et *strengt sind*. Han måtte betale.

En mand havde købt møbler og lejet lejlighed, da hans forlovede hævdede forlovelsen på en særdeles håndfast måde. Hun forlovede sig med en anden. Hun kom til at betale erstatning.

Usædvanlig var en sag, som en gårdejerske anlagde mod et dødsbo. Hun havde truffet vidtgående økonomiske foranstaltninger med henblik på ægteskab, men få dage før brylluppet begik hendes forlovede selv-

mord. Hun krævede erstatning hos hans bo og sagde, at det måtte være en ophævelse af forlovelsen, som han alene bar skylden for. Dommerne frifandt boet. Der var ikke tale om en hævet forlovelse i lovens forstand.

I gennem 1920'erne og 1930'erne fik domstolene forelagt talrige sager om hævet forlovelse. Så begyndte kravene at ebbe ud, og i den senere tid har der været år mellem retssager af denne art. Folk har klaret deres hævede forlovelser selv, og sager om forlovelsesgraviditet er blevet afgjort efter de øvrige lovbestemmelser, som i dag findes.

Da Folketinget i sommer reviderede loven om ægteskabs indgåelse og opløsning, fandt man undervejs ud af, at hele afsnittet om forlovelse egentlig var unødvendigt, og så strøg man det.

At forlovelse forsvinder fra lovgivningen, betyder ikke, at den ikke fortsat er et juridisk begreb. Selv om det formentlig vil blive sjældent, kan domstolene også i fremtiden komme til at beskæftige sig med hævede forlovelser. Det vil i så fald ske på grundlag af de almindelige retsregler om erstatning og om bristede forudsætninger.

Hvad med gaverne?

Det problem, der hyppigst rejser sig ved hævelse af forlovelser, er nok, hvad parterne skal gøre med de gaver, som de har givet hinanden i forlovelsestiden.

Spørgsmålet har aldrig været løst i nogen lov. Familieretskommissionen, som ved århundredets begyndelse forberedte ægteskabslovgivningen, mente, at problemet burde overlades til den enkeltes takt og til skik og brug.

Faste regler er også svære at opstille, fordi gaver kan være så mangeartede og have så forskellig en baggrund. Det nærmest mulige svar er, at man kan forlange gaver tilbage, som er givet til brug i det fælles hjem. Noget anderledes kan det stille sig med gaver, der er givet til den anden parts personlige brug, bortset fra forlovelsesringen.

Tilbagesendelsen af forlovelsesringen – hvis man har haft en – er jo ligefrem blevet symbolet på hævelsen af en forlovelse. At *slå op* kaldes det fra gammel tid. En af de mere besnærende forklaringer på dette underlige udtryk lyder:

I meget, meget gamle dage beseglede de unge deres forlovelse ved et håndtryk, mens et vidne med et håndslag oppefra og nedefter slog deres hænder fra hinanden. Hvis forlovelsen skulle hæves, måtte de give hinanden hænderne påny, og nu førte vidnet sit slag nedefra og op.

Heller ikke dengang var det alle forlovelser, der holdt.

SLAVERNES Ø ER BLEVET BADESTED

men fortiden er ikke glemt

For et par hundrede år siden var øen Gorée ved den vestafrikanske kyst et af slavehandelens vigtigste centre – et uhyggeligt „en gros-lager“, hvor også danske slavehandlere købte ind, når de danske kolonier ikke var leveringsdygtige. I dag er øen et yndet udflugtsmål og badested for Dakars sorte og hvide befolkning. Men fortiden er ikke helt glemt. For eksempel spiller den måske ind som en af årsagerne til den „racisme med modsat fortegn“, en europæer kan møde i nutidens Afrika, mener Erik Wichmann, som her skriver om Gorée

Fotos og tekst:
Claus Benthien, Hanne Lilliebjerg
og Erik Wichmann

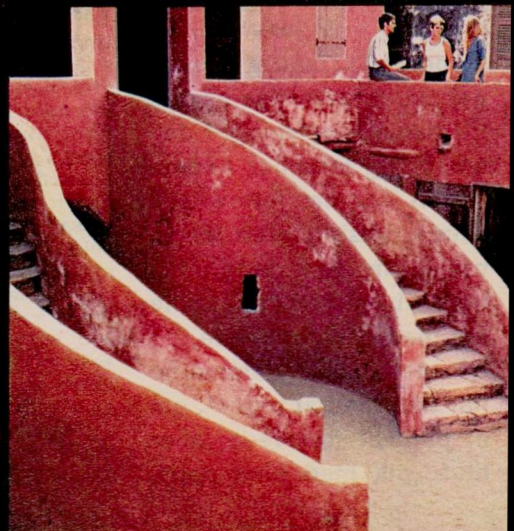
Fra en primitiv handelsbod, opbygget med bølgepap, sælges søde kager og mango-frugter til de besøgende på Gorée.

Denne fredelige badestrand på Gorée, med hvide og sorte side om side, fortæller ikke meget om øens uhyggelige forhistorie som centrum for slavehandelen.

Hundretusinder af slaver har passeret igennem disse fangehuller, på vej til en umenneskelig tilværelse under umenneskelige forhold.

Fra denne balkon har den hvide slavehandler bekvemt kunnet tælle slaverne, når de passerede imellem de to trapper, på vej ind til fangehullerne.

Ud for Senegals hovedstad, *Dakar*, som er yderste punkt på Afrikas store pukkel mod vest, ligger den lille ø, Gorée. Den frembyder i dag et fredeligt billede, med gamle, maleriske huse i støvede farver, og øen er et yndet udflygtsmål. Flere gange om dagen afgår fra Dakars travle havn en bådfuld turister, som flygter fra den trykkelige varme i land, og søger ud til det historiske sted i bugten, hvor der er lidt mere luft.

Vi var kommet til Senegal efter en anstrengende bilrejse gennem Sahara, fra nord til syd. 2700 km's ørkenkørsel havde tæret på kræfterne, og ved Senegals nordgrænse havde vi, sandt at sige, ikke fået nogen særlig hjertelig velkomst.

Vore pas var i orden, udstyret med de foreskrevne viseringer, men den lokale *chef de police* havde tilsyneladende aldrig hørt om Danmark, og ville sikre sig rygdækning inden han slap os ind, ved at tale med sine foresatte i Dakar. Hans forsigtighed kostede os et døgn's ophold på politistationen. Da den samme procedure gentog sig på toldstationen, nogle få km længere fremme ad vejen, steg vor irritation, og forhandlingerne med de senegalesiske toldere fik et ret uvenskabeligt forløb.

Vi udvekslede ikke så få bitre betragtninger, da vi endelig, efter fire døgn's forløb, var sluppet gennem nåleøjet, og begav os mod Dakar. Vi mente, og muligvis med rette, at der var en god del racisme med i spillet, når man uden påviselig grund havde tilbageholdt os i flere dage ved grænsen.

Nu var vi kommet til Dakar, og havde altså bestemt os til at besøge øen Gorée. Stemningen ombord på det lille skib, der skulle føre os ud til øen, kunne minde om den, der findes en sommerdag ved Københavns kanaler, når turisterne forventningsfulde sætter sig til rette i havnerundfartens både.

Blandt passagererne var foruden os tre danskere nogle franskmænd, men de fleste var langlemmede, tynde senegalesere med rosa håndflader og natsorte ansigter. Nogle i ankellange, vide kjortler, andre i moderne, lapsede letvægts habitter, lysere røde skjorter, og de guldindfattede solbriller, som er højeste mode i Afrika.

De smalle, hulkindede ansigter lyser op i snehvide smil, når de ler og snakker med deres Wolof-veninder. Farveprægtige, mørke kvinder, der rankt bærer de flagrende, glinsende kostumer, de har arvet fra 1800-tallets franske kvindemode. Kostumet er blevet fastholdt og forstærket af voldsomme farveeffekter. Spontant

og primitivt, men raffineret. Orgier i farver. Slør, guld- og sølvglans. De voldsomme farvekonstellationer, som ville være umulige hos en europæisk kvinde, harmonerer naturligt med Vestafrikas svulmende frodighed, og virker rigtige hos Senegals mørke, elegante, Wolof-kvinde.

Irritationen ved besværlighederne ved grænsen havde endnu ikke lagt sig helt. Uden at vi havde formuleret tanken præcist, har det nok været vor opfattelse, at en eventuel racisme med omvendt fortegn kunne være ganske tilgivelig, hvis den havde været rettet mod de tidligere kolonisatorer, franskmændene, men bestemt ikke, når det var danskere, det gik ud over. Vidste disse mennesker da ikke, at man i Danmark altid har holdt fanen højt i racespørgsmål? At Danmarks talsmænd i FN har stemt for utallige resolutioner, vendt mod racefordomme og kolonisme? At mange velmenende og kendte personligheder i Danmark offentligt har vendt sig mod intolerancen over for farvede medborgere i USA, og Portugals fortsatte kolonikrige?

De franskmænd, og enkelte danske, vi var kommet i forbindelse med, havde alle haft ret bitre kommentarer til udviklingen i Senegal, hvor der tidligere havde været så gode forretninger at gøre for en driftig europæisk forretningsmand. *Afrikaniseringen* var det ord, som hele tiden blev nævnt som den største fare, der lurede mod de tidligere så sunde og profitable europæiske virksomheder.

Nu sad vi altså sammen med denne bådfuld blandede turister, og havde mest øje for de tilsyneladende sorgløse senegalesere, som med deres farvepragt og munterhed dominerede selskabet. Så var det, at tankerne begyndte at vandre, og den afslappede turistfornemmelse blev gradvist afløst af en mærkelig fornemmelse af ubehag og skyld, som voksede sig stærkere og stærkere, efterhånden som vi nærmede os den lille ø.

Gorée var jo slaveøen *par excellence*. Det var ikke til at frigøre sig for tanken om tidligere skibsladninger af sorte mennesker, som ubarmhjertigt var blevet revet væk fra en fredelig tilværelse i en lille landsby, for, som lænket kvæg, at blive drevet ned til kysten, hvor de med rædsel havde betragtet den selvsamme ø, som vi nu nærmede os.

Også i denne situation måtte vi, på nationens vegne, erkende et medansvar, for vore gode danske forfædre deltog med liv og lyst og efter bedste evne i handelen med „det sorte guld“ fra Afrikas vestkyst.

Verden havde kendt til slavehandel længe før den store kampagne i Vestafrika begyndte. Men det var først, da de

europæiske magter satte deres grådighed, effektivitet og organisationstalent i sving, at den for alvor fik katastrofale følger, og udmarvede og nedbrød det afrikanske kontinent med sin millioneksport af slaver til andre lande. Med slavehandelen blev den nedvurdering af negeren skabt, som den dag i dag giver anledning til problemer og spændinger i Afrika, USA og Europa.

Portugiserne var, i kraft af deres dristige opdagelsesrejsende, der i karavellerne drog ned langs Afrikas kyst, de første, der fik øjnene op for slavehandelens muligheder. Men det var først i det 17. århundrede, at der for alvor kom gang i sagerne.

Hollændere, englændere og franskmænd fulgte i portugisernes kølvand. Efterhånden nåede indberetninger om den indbringende handel også frem til København, hvor direktionerne i de store handelskompagnier hurtigt overvandt betænkelighederne, og var rede til at tage del i eventyret. Ingen danske forkæmpere for humanisme oplod deres røster i protest. Det hele var et spørgsmål om handel. Her var et nyt marked, som kunne bringe hårdt tiltrængte rigsdalere til den danske statskasse, som Christian IV, med sine hovedløse stormagtsdrømme, havde gjort sit bedste for at tømme. Danske skibe stævnedes ud på den indbringende trekantshandel. Handelsvarer blev sejlet til Vestafrikas kyst og ombyttet med slaver, som blev bragt til Vestindien, hvor menneskelasten igen blev udskiftet med sukker og rom, der var efterspurgt varer i Danmark. Ingen sejltid med tom last. Jo, også dengang kendte man til effektivitet og lønsom virksomhedsledelse.

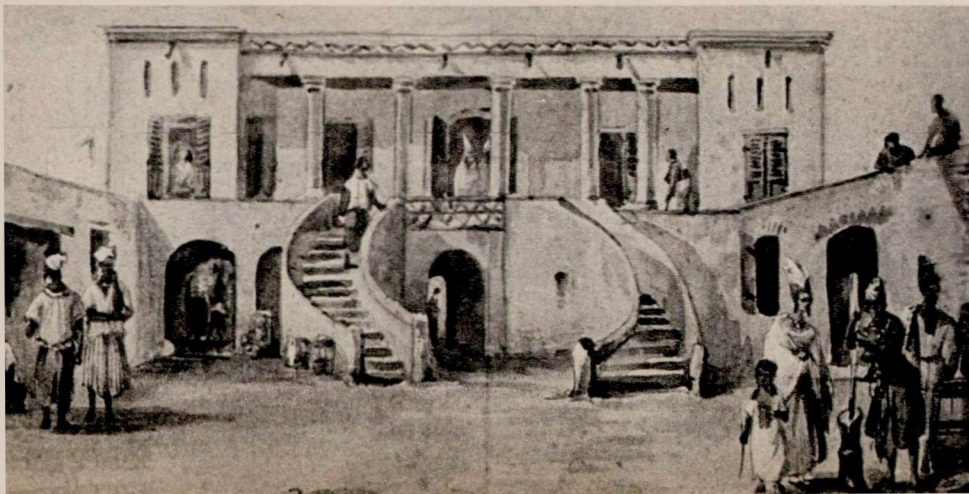
Den lille idylliske ø, Gorée, blev et vigtigt støttepunkt for alle de skibe, der drev handel på Vestafrikas kyst. Den blev opdaget af portugiserne i 1444, men skiftede i de følgende århundreder hænder flere gange. Portugiserne blev fulgt af franskmænd, englændere og hollændere, indtil den i 1820 tilfaldt Frankrig, der beholdt den, lige til Senegal blev selvstændigt.

Slavehandlerne havde hurtigt indset fordelene ved at operere fra små befæstede øer, hvor de kunne „oplagre“ de indkøbte slaver, uden at frygte overfald fra deres upålidelige handelspartnere, de lokale stammehøvdinge. Disse var blevet så demoraliserede af omgangen med de europæiske lykkeriddere, at de snart konspirerede med franskmændene mod englændere eller hollændere, for pludselig at slutte sig til gårdsdagens fjender, hvis de kunne se deres fordel ved det.

De danske forter på Guldkysten kunne i perioder ikke tilfredsstille den store efterspørgsel på slaver fra plantageejerne på de vestindiske øer, og kompagnienes skibe måtte sejle langs kysten og købe op hos mere velassorterede konkurrenter. Således kom også Dannebrog til at vaje udenfor Gorée, når Københavns Børs, eller andre af de stolte sejlere fra Danmark, indtog deres last af brændemærkede og lænkede sorte mennesker, der skulle føres ud på en sejlads, under så umenneskelige forhold, at hver femte af dem omkom, inden de nåede frem til bestemmelsesstedet.

Men lad os igen springe tilbage til turistbåden, som nu var kommet fri af havnen i Dakar, og med et brøl fra sirenen passerede en stor jernbøje, med påskriften „Tacoma“. Bøjen ligger der som et minde om skibet af samme navn, der

To ejendommelige, snoede trapper fører op til den tidligere slavehandlers bolig, som ligger over fangehullerne i underetagen.

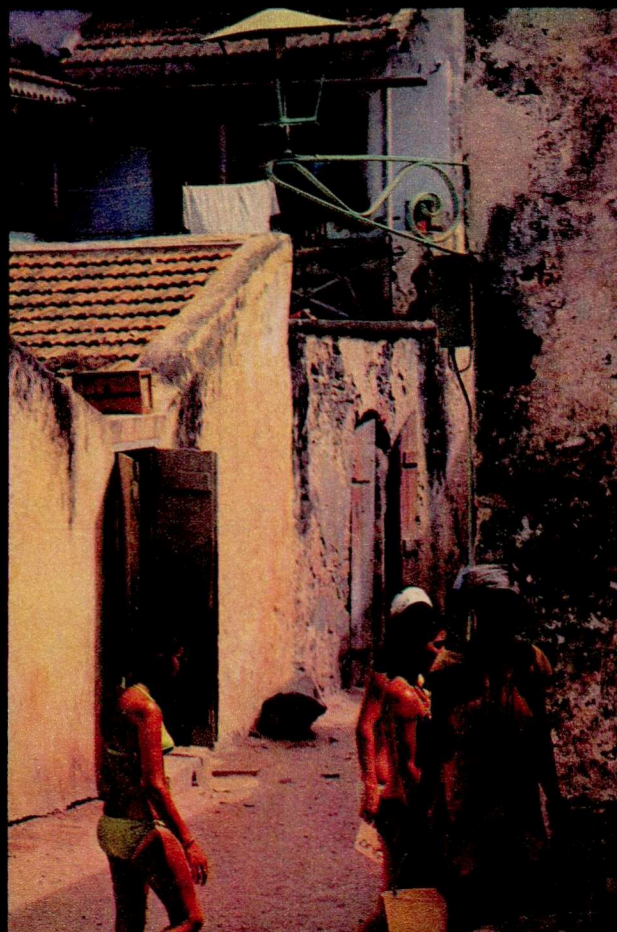
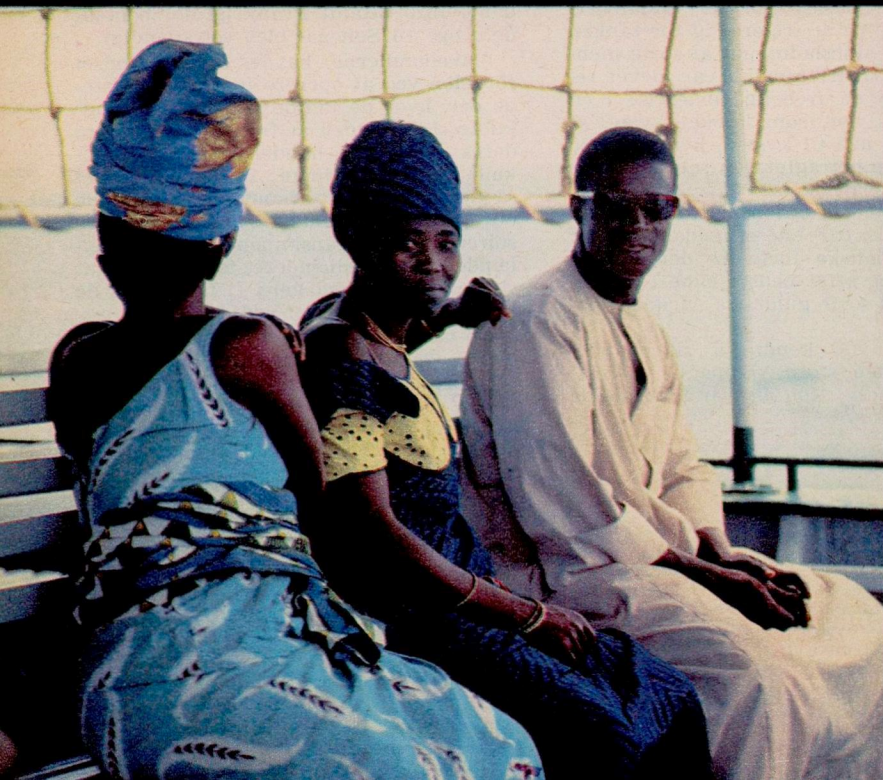

● Badeliv på stranden ved de optrukne fiskerbåde. I forstavnen af den gamle båd, bygget på traditionel måde, løber et vældigt bordspyd frem.

● Gyderne i Gorée er smalle og maleriske. Husene er gamle, opført i en byggeskik, der hører hjemme i Europas middelhavsegne.

● En skoleklasse med piger fra Dakar, besøger sammen med deres lærerinde, en hvid nonne, det historiske sted.

blev sænket af engelske orlogsskibe i 1940. Vraget ligger endnu på havets bund.

Nu nærmer vi os øen. Til højre hæver en mørk klippe sig, til venstre en række lyse huse, presset sammen som en fåreflok, der er drevet sammen af hyrden.

På Gorée er det som på de danske småøer. Bådens ankomst er en vigtig begivenhed, som man må overvære. En vrimmel af sorte børn har allerede taget opstilling. Øjnene skinner hvidt i de små runde ansigter. De voksne kommer værdigt skridende, med de langsomme, glidende bevægelser, der er deres særkende. To betjente i smarte khaki-uniformer sørger for opretholdelse af god ro og orden.

Hele Gorée er siden 1944 fredet som et historisk minde, og overalt på øen bliver man mindet om fortiden. Senegaleserne går endda så vidt i deres pietet over for øens renommé som opholdssted for fanger, at de stadig opretholder et fængsel på øen. Det gamle nordlige batteri, *Fort d'Estrées*, opkaldt efter admiralen, som tilbageerobrede Gorée fra hollænderne, bruges som fængsel for kriminelle fanger.

Den mest direkte konfrontation med den uhyggelige periode, hvor Gorée var centrum for den systematiske eksport af vestafrikannere, får man, når man på sin rundtur når til *La maison des esclaves* - Slavehuset. En to-etagers, rosafarvet bygning, der ligger hensigtsmæssigt placeret, lige ud til vandet.

Fra den nederste etages skumle fangerum, der har været tæt pakket med slaver, var der direkte udgang til vandet og de ventende robåde, som skulle føre de skrækslagne negre ud til slaveskibene, hvor følelseskolde søfolk brutalt stuede dem sammen i de specialbyggede lastrum, hvor de skulle opholde sig under den lange rejse.

I husets nederste etage boede også en sort fangevogter, således at der dag og nat var opsyn med fangerne. Fra gården fører to ejendommelige snoede trapper op til øverste etages søjlegang. Denne etage har været beboet af skiftende hvide slavehandlere.

Højt hævet over de svedende, angstfyldte sorte mennesker, kunne de bekvemt stå på søjlegangen og føre kontrol med antallet af fanger, der kom ind. Gik de gennem huset, til søjlegangen mod havet, var det lige så nemt at holde rede på antallet, der blev leveret til de ventende skibe. Et vel gennemtænkt og til formålet rationelt hus.

Tropesolen blændede, da vi forlod de mørke fangehuller for at gå ned til kajen og skibet, der skulle bringe os tilbage til Dakar. Undervejs passerede vi Gorées badestrand, hvor kulørte parasoller og gamle kanoner flankerede hvide piger i bikini, side om side med kulsorte senegalesere. Jo, verden har forandret sig, men hvor dybt går forandringen?

Vi har vel opdaget, at hudfarven ikke alene er kriteriet. Men nu, da vi har ophøjet den sorte mand til vor ligemand, forventer vi, at han med ét slag skal være som vi. Han skal være effektiv, han skal være som en europæer. Vi ryster på hovedet af hans ufuldkommenhed. Hans turistservice fungerer ikke så velsmurt, som forvante hvide ønsker det. Han er påståelig, og ikke så lidt brovtende, hvis han har fået uniform på, og føler sig på lidt usikker grund. Mange er straks rede til at fastslå, at det nok er lige tidligt nok, at han har fået lov til at regere i sit eget land.

Lad ham få lov til at udvikle sig i sin egen, naturlige rytme. Føler vi os en gang imellem trådt over tærne, kan vi lade det indgå i afdragene på den gæld, vi har til Afrikas negre.

Bager De byens bedste julekager?

-ellers prøv med Safir Mel!

**Safir Mel er alle tiders
bagemel - fint, let og protein-
rigt - så Deres julebagværk
kan simpelt hen ikke
mislykkes. Gå i Brugsen
efter Safir Mel, før De lægger
dej til julekagerne -
det bli'r de bestemt ikke
ringere af!**

** Safir Mel - fra en af
forbrugernes egne fabrikker -
fås kun i Brugsen!
Så varedeklaration og
kvalitetskontrol er naturligvis
i orden... Derfor går De
godt i byen, når De går efter
Brugsens egne varer.
Der er ikke sparet på
kvaliteten - kun på prisen!*

BRUGSEN

Nordisk jul på bordet

Julen er familiefesternes tid. De nordiske brugsforeninger danner med deres nære samarbejde på mange felter også en slags familie, og de har i år besluttet at fejre jul sammen på den måde, at de slutter op om det fælles tema „Jul i den nordiske familie“.

Hvor meget er de nordiske folk i familie julemæssigt set? Mange skikke var vi fælles om i gamle dage og endnu flere er vi blevet fælles om nu i det moderne samfund uden afstande og grænser. Men helt ensrettede er vi da ikke blevet endnu. Det ses stadig, at traditionerne er udviklet og bevaret forskelligt i de fem lande.

Fisk og flæsk var hovedretterne i de gamle nordiske landsamfund. Fisken i form af klipfisk eller torsk var ikke blot kystboernes nærmeste form for føde. Den var også et levn fra den katolske tid, da juleaften var en fastedag. Og fisken som julemiddag lever stadig i både Sverige, Norge og Finland, hvor man traditionelt serverer lutfisk. Det er klipfisk, der er udblødt i kalk og sodalud, kogt og serveret med mælkesovs – en ret man nok skal være opvokset med for rigtig at værdsætte. Enkelte

steder i Vestjylland hører torsken også stadig med til juleaftensmåltidet.

Men grisen er traditionelt juletidens store festspise over hele Norden. Grisen blev slagtet lige før jul og leverede herlige ferske retter til hele juleugen. I Danmark blev flæsketegen med sprød svær og rødkål den længe imødesete middagsret. I Sverige saltede man skinken let, kogte den, og så stod den på bordet hele julen. Den svenske juleskinke er stadig en af de mest sejlivede traditioner på julebordet.

Det er også stadig skik i de nordiske lande at spise risengrød som forret juleaften. Man kan undre sig over, at denne dagligdags ret har fået en så fornem placering. Men det er ikke så mærkeligt, for som importvare fra fjerne lande var risen oprindeligt en kostbar og fin delikatesse, som man kun havde råd til at spise ved meget festlige lejligheder.

Derimod er julegäsen fyldt med æbler og svesker noget typisk dansk – og skånsk. Og kråsesuppen kendes også kun i den sydlige del af Skandinavien.

Måske er det dog i bageovnen, at de nordiske landes juletraditioner lever allerstærkest. Ikke blot de enkelte lande, men også de enkelte landsdele har deres egne bageopskrifter – i Danmark stærkt koncentreret om småkager og i de andre lande også om fantasifulde gærbrød med forskellige smagstilsætninger. Danskerne er ene om pebernødder, mens finernes Viborg-fletbrød har sin oprindelse helt tilbage til det 15. århundrede. Både i Sverige og Finland benyttes safran til „Lussekattene“, der serveres på Luciadag den 13. december. Det kender vi slet ikke i Danmark.

Vi bringer her fire typiske opskrifter fra de nordiske lande. Med vilje har vi ikke rørt ved juleaftensmenuen, for der har hver familie sine egne traditioner. Men til juledags frokost kan man bruge sin egen fantasi, så her er den fine danske leverpostej med kyllingelever i en stegesko fra Kähler i Næstved, norske smultringer serveret på et norsk tinfad, svenske glasmeistersild i et glas fra Boda Glasbruk i Småland og en stor finsk pirog med smør i en finsk enebærs træbøtte. (Alle tingene, der ses i farvebilledet, er i privat eje).

Glasmeistersild

3 hele spegesild
10 hele sorte peberkorn
10 hele hvide peberkorn
3 laurbærblade
1 rødæg
1/2 gulorod
1 lille stykke peberrod

Lage:

5 spsk. vineddike
5 spsk. sukker
1 1/2 dl vand

Finsk kødpirog

Dej:

75 g Tre Kroner margarine
4 dl mælk
30 g gær
550 g Safir mel
1 tsk. salt

Fyld:

1 dl løse ris
2 løg

50 g Tre Kroner margarine
1/2 kg Danefrost hakket flæskeskød
3 hårdkogte æg
1 1/2 tsk. groft salt
1/4 tsk. peber
4 spsk. tomatpuré
1 dl fløde
1/4 tsk. merian

● **Fyld:** Risene koges løse. Løgene hakkes og brunes i margarinen sammen med det optøede flæskeskød. Æggene hakkes. Æg, fløde, tomatpuré og krydderier blandes i.

Dej: Margarine og mælk lunkes. Gæren udrøres heri. Mel og salt tilsættes. Dejen æltes godt igennem. Stilles til hævnning et lunt sted ca. 20 min. Dejen rulles ud til 2 firkanter på størrelse med en bageplade ca. 42×30 cm. Den ene firkant lægges over på den smurte plade. Fyldet fordeles over, inden for 2 cm af kanten. Den anden firkant lægges over og trykkes fast i kanten. Pensles med æg. Bagetid ca. 30 min. ved god varme (200 grader).

Smultringe

(ca. 60 stk.)

2 æg
125 g sukker
1/4 l fløde
1 tsk. hjortetaksalt
ca. 350 g Safir mel
1/4 tsk. kardemomme

● **Æg og sukker** piskes sammen. Fløden tilsættes. Hjortetaksalt, kardemomme og mel blandes i. Dejen stilles til hvile et koldt sted ca. 1 time. Dejen trilles til tynde stænger, der formes til kranser, hvor enderne stikker ud som snipper. Koges lysebrune i olie.

Lækker leverpostej

1 pk. Danefrost hakket lever og spæk
2 pk. dybfrossen kyllingelever
1 dl fløde
1 lille revet løg
1 æg
1 1/2 spsk. Safir mel
2 tsk. groft salt
1/4 tsk. peber
1/4 tsk. allehånde
1/4 tsk. stødt salvie

● **Leverpostejblandingen** optøes ca. 4 timer ved stuetemperatur. Kyllingeleveren optøes ca. 45 min., strimles inden den er helt optøet, og røres med de øvrige ingredienser i leverpostejblandingen, der hældes i smurt form. Bagetid: ca. 40 min. ved jævn varme (175°).

● **Silden** renses (skind og rygben skal ikke fjernes) og lægges i rigelig vand ca. 12 timer. Silden skæres i 2 cm brede stykker. Løg, gulorod og peberrod skæres i skiver. Silden lægges i glas lagvis med grønsager og krydderier. Lagen koges sammen, afkøles og hældes over. Silden skal stå og trække mindst 1 døgn.

NORDEK til fordel for forbrugerne

Det er FDBs faste overbevisning, at en hurtig gennemførelse af samarbejdet om de nordiske planer vil skabe forudsætninger for en bedre udnyttelse af forsknings- og produktionsmæssige ressourcer samt fremme konkurrencen og dermed være til den største fordel for forbrugerne i alle de nordiske lande, hed det i en enstemmig vedtaget henvendelse fra FDBs repræsentantskab og bestyrelse til statsminister Hilmer Baunsgaard for nylig.

Henvendelsen blev afsendt forud for de nordiske statsministers møde i Stockholm i begyndelsen af november og pegede på det omfattende handelsmæssige og industrielle samarbejde, der allerede er i gang mellem de nordiske brugsforeningsbevægelser. Af hensyn til den videre planlægning af dette handels- og produktions samarbejde er det ønskeligt, at få en afklaring af tidsterminerne for den parlamentariske afgørelse af NORDEKs skæbne.

Masser af sanglege

Er sanglege gået af mode? spurgte vi i nr. 18 vore læsere – specielt de yngre årgange. Svaret er tydeligvis nej. Fra alle kanter af landet væltede det ind med breve, som fortæller, at et stort antal sanglege stadig finder anvendelse.

Blandt de cirka 2000 indsendere blev den heldige vinder af den udsatte cykel: **Bent Sørensen**, Aabo, Kirkeby pr. Stenstrup på Fyn. Den 10-årige vinder har fået sin cykel udleveret.

Vi takker for de mange breve og lader dem nu gå videre til Dansk Folkemindesamling, hvor man betragter dem som et meget værdifuldt materiale for de forskere, der beskæftiger sig med nutidens folkekultur.

Alderdøms hjemmene

Vi har modtaget:

I artiklen om alderdøms hjem, Samvirke nr. 17 1. oktober 1969 er Landsforeningen af Forsorgsledere citeret for følgende udtalelse: „Inden for Landsforeningen af Forsorgsledere mener man, at langt de fleste alderdøms hjem vil være nedlagt om blot en halv snes år.“

Fra Landsforeningens side må vi klart tage afstand fra ovennævnte citat, idet ingen inden for Landsforeningens hovedbestyrelse har udtalt sig som refereret. Udtalelsen må stå for vedkommende journalists egen vurdering.

Landsforeningen af Forsorgsledere: Johs. Madsen, formand, Chr. Andersen.

STØRRE TRYGHED FOR UDDELERE

En række ændringer i tryghedsordningen for uddelere er gennemført af ordningens tre parter: Brugsforeningernes Arbejdsgiverforening (for brugsforeningerne), Danmarks Uddelerforening (for uddelerne) og FDB.

Tryghedsordningen etableredes i 1965 med det formål at yde en affindelsessum eller efterløn til uddelere, som uden egen skyld afskediges som følge af strukturreorganiseringen, for eksempel ved væsentlige udvidelser af butikken eller – omvendt – ved butiksnedlæggelse. Ydelsen gælder medlemmer af Danmarks Uddelerforening med mindst syv års medlemsanciennitet, og den nye ordning betyder, at tryghedstilsagnet er blevet udvidet, og at der nu gives større tryghed til et større antal uddelere.

BILLIG FLYVEREJSE TIL CANADA

Som en fordelagtig følge af „priskrig“ i billetterpriser på Atlantflyvninger tilbyder HBs rejsebureau Comus nu en grupperejse til Toronto i Canada. Prisen er 1695 kr. pr. person, rejsen foregår fra og til København med Air Canadas ordinære jet rute-maskine, og der ydes rejselederassistance til Comus' gruppe. Afgangens sker 10. marts, hjemkomst 7. april.

Alle kan deltage i denne grupperejse uden hensyn til medlemskab af nogen forening. Såfremt der melder sig flere end det antal, som prisen er fastsat for, kan flyvningens pris blive yderligere reduceret – til 1445 kr.

Prisoppgivelsen fra Air Canada er fremsat under forbehold af myndighedernes til-ladelse – det er en vending, alle ruteselskaber benytter sig af, når prisnedsættelser meddeles. HBs rejsebureau Comus oplyser, at der også kan blive tale om billige Canada-flyvninger fra København til sommer, afgang 12/5, 14/7, 15/9, og her vil det vestlige Canada også komme ind i billedet. Yderligere oplysninger om den berammede påskeflyvetur fås fra HBs rejsebureau Comus, Nørrevald 15, 1358 København K, telefon (01-54) 6150.

„PRIKKEN OVER I'ET“ I KØKKENET

Så lidet iøjnefaldende og pladskrævende kan Bachos emhætte Bankett monteres over komfuret i køkkenet, når aftræksrøret er indbygget i overskab eller ført direkte bagud gennem en ydermur. Og hverken i køkkenet eller i de andre værelser undgår man at bemærke, at al os og em fra madlavningen trykkes væk – køkkenet bliver behageligere at være i, og rengøringen af hele køkkenet, der før skulle modtage en stor del fedt- og vanddamp på vægge og skabe, bliver meget lettere. Tilmed er emhætten forsynet med et indbygget lys, der giver en dejlig blødfri belysning ned over gryder og pander.

Fedt, der fremkommer ved næsten enhver tilberedning af mad over varme, fanges i denne emhætte i et specielt „evighedsfilter“ af rustfrit stål og aluminium. Filtret kan uden brug af værktøj tages ud og vaskes i varmt sulfvand – hvor tit afhænger naturligvis af brugen, men i en almindelig husholdning vil en gang om måneden være fuldt tilstrækkeligt.

Selve emhætten, der er af lakeret stålplade, måler 18,2 cm bagtil, forkanten er 5,5 cm, dybden 45 cm og bredden enten 60 eller 70 cm. Disse mål passer til de fleste komfurer, både gas og elektriske, og til de danske standard-køkkenelementer. Emhætten koster i 60 cm bredde 595 kr., i 70 cm 615 kr. Hertil kommer monteringstilbehøret (rør, flexslange og murlange), der koster cirka 70 kr. Dette tilbehør må i nogle tilfælde suppleres med ekstradele, som er rimelige i pris. Monteringen af emhætten under overskab eller på væg samt tilslutning til køkkenets aftrækskanal kan en ferm „hjemmesnedker“ selv klare; den elektriske tilslutning til 220 volt

vekselstrøm kræver en fagmand.

Afbrydere for lys og ventilator er anbragt på den smalle forkant, hvor også reguleringen af ventilatoren sker, enten til normal udsugning eller ekstra kraftig.

Bankett emhætten er varedeklareret af Dansk Varedeklarationsnævn, og der er fem års garanti på motoren, et år på de øvrige dele. I deklarationen, der er vedlagt, er udførelsen af emhætten og resultatet af meget grundige afprøvninger nøje beskrevet, for eksempel vil luften i et almindeligt køkken blive udskiftet fra 15-23 gange i timen.

Brugsen har brochurer med yderligere oplysninger, målskitser og eksempler på monteringsmuligheder.

En billigere løsning

En anden (og billigere) løsning er Bachos ventilator FPE 16, som nu også fås i brugsen for 280 kr. Ventilatoren kan monteres i aftrækskanalen, direkte i ydermur eller i et vindue. Tilbehøret til opsætning et af de nævnte steder koster fra 25-30 kr. Det er en effektiv, lydsvag ventilator, men den kræver hyppigere rengøring end emhætten. Den specielt udformede vingedel er nem at tage af til afvaskning, og resten af ventilatoren kan også forholdsvis nemt demonteres, så irislukskænen, der her virker som opsamlingssted for fedt og støv, kan gøres ren. Stop og start af ventilatoren sker ved træk i en kæde, der kan nå cirka 70 cm ned under ventilatoren. Denne kæde regulerer samtidig iris-lukkere, så aftrækkets styrke kan reguleres, og hvad der også er vigtigt, lukkeren kan trækkes helt sammen og forhindre direkte indblæsning udefra, når ventilatoren ikke er i brug.

Også denne ventilator er varedeklareret og sælges med fem års garanti for motor, et år for resten, konstruktionen er dog så gennemsigtig, at garantien næppe vil blive aktuel.

CIRKEL KAFFE

*er datomærket
topkvalitet*

GULD

Færdigmalet
i aromasikret dåse

6⁷⁵

$\frac{1}{4}$ kg netto

BLÅ

$\frac{1}{2}$ kg netto 11,10

5⁶⁵

$\frac{1}{4}$ kg netto

HVID

$\frac{1}{2}$ kg netto 9,80

5⁰⁰

$\frac{1}{4}$ kg netto

RØD

$\frac{1}{2}$ kg netto 7,88

4¹⁰

$\frac{1}{4}$ kg netto

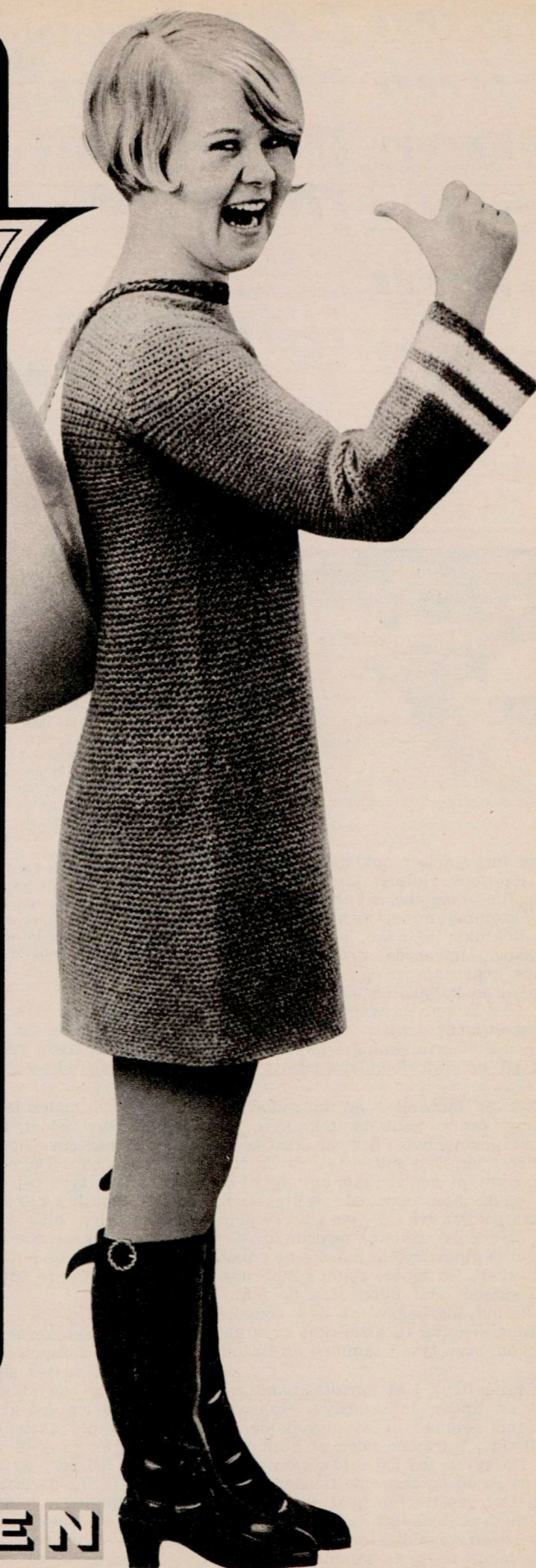

SMÅKAGE-NYHED

Friske orange stænger, fine
flødekranse, flotte mocca
stjerner, populære fyrste-
pop, sprøde vanille kranse
og lækker luksusblending.
Pr. pose

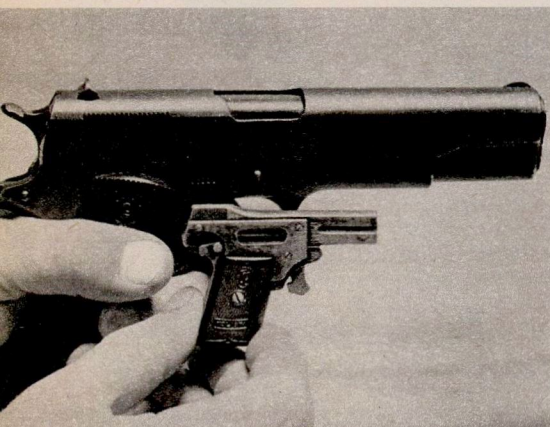
1⁹⁸

180 - 200 g

HB

& BRUGSEN

Moderne forbrydelser opklares i laboratorierne. Sherlock Holmes kunne klare sig med sin lup, shagpipe, ternede kasket og eftertænksomme mine, men den dygtige kriminaltekniker af i dag betjener sig af mikroskoper, infrarøde stråler og ultraviolet lys, kvartslamper og røntgen, tip-top fotoapparat, kemikalier og andet teknisk udstyr. Her et par smagsprøver – hentet fra *rigspolitiets tekniske afdeling* – på fremragende efterforskningsarbejde, der er baseret på laboratorieundersøgelser:

★ Efter et indbrud i en københavnsk forretning fandt politiets teknikere en pakke margarine, hvori der var afsat tydelige tandaftryk. Den sultne tyv havde formentlig troet, at der var tale om en pakke smør, og da han opdagede fejltagelsen, smed han pakken fra sig. Den sikrede politiet sig, og teknisk afdeling sørgede for, der blev taget et gipsaftryk af mærkerne i margarinepakken. En senere sigtet i indbrudssagen nægtede først pure. Men da teknikerne kunne klarlægge, at den sigtedes tandstilling svarede til aftrykket i margarinepakken, brød tyven sammen og tilstod.

★ Et tandaftryk i et *kartoteksskab* har afsløret en anden indbrudstyv. Han var klatret ind gennem et ovenlysvindue og hang til sidst i armene uden at kunne nå gulvet. Da tyven lod sig falde, ramte han skabet på vejen og hamrede tænderne ned i træet. Det resulterede i, at skabet blev pyntet med et nydeligt tandaftryk – og tyven med en gevaldig tandpine. Teknisk afdeling lagde to og to sammen og fandt

Våbenteknisk afdeling – der hører ind under teknisk afdeling – råder over verdens største samling af brugbare skydevåben. Der findes ca. 1300 eksemplarer af forskellige typer håndskydevåben – til en værdi af op mod en million kroner. Våbnene – der er kun et af hver model – er næsten alle konfiskerede i politisager. Man kan med stor sikkerhed afgøre, om et projektil er affyret fra et bestemt våben – for ligesom der ikke findes to helt identiske sæt fingeraftryk, findes der heller ikke to våben med de samme karakteristika. Afdelingen har selv udviklet en speciel fotografisk undersøgelsesmetode, der nøje kortlægger en riffelgangs spor på et projektil. Afdelingen er kun én gang kommet til kort: da storsmugleren og bankrøveren Markkanen affyrede sin pistol mod portieren på hotel Marina i Vedbæk. Et sådant våben kendte man ikke. Det viste sig senere at være en sjælden schweizisk pistol – der nu er indlemmet i samlingen.

Herover ses et udsnit af pistolsamlingen og på det andet billede præsenteres samlingens største og mindste revolver.

hurtigt tyven på en skadestue, hvor han sad og klagede sig. Han tilstod, da tandsplinter fra træet viste sig at passe fint ind i hans mishandlede gebis.

★ Ved en anden lejlighed blev en skærebrændertyv fældet, fordi han havde glemt at tage hagesmæk på, mens han skrællede et pengeskab! Da politiet undersøgte den formodede tyvs tøj, fandt man en næsten mikroskopisk svejseperle i hans nylonslips. Svejseperlen blev studeret i en såkaldt elektronmikrosonde på *Danmarks tekniske Højskole*, og undersøgelsen indicerede, at perlen stammede fra det skrællede pengeskab.

★ Polititeknikerne kan nu også afsløre en tyv på fodsporene, selv om han efter indbruddet sætter sig på bagsmækken af en lastvogn og sliber mønsteret af sine gummistøvler ved at holde dem mod vejbanen! I det aktuelle tilfælde var tyven allerede en gang blevet dømt på grundlag af sine fodspor, og derfor troede han at have lært af sine erfaringer. Men han blev også dømt anden gang. En omhyggelig teknisk undersøgelse afslører nemlig altid små detaljer såsom rifter og skrammer i sålen.

Undersøgelse af fodafttryk har gennem

Laboratoriet for FOR- BRYDERNE

Politiets tekniske afdelinger er normalt lukket land for offentligheden, men Samvirke har undtagelsesvis fået lov at kigge indenfor. I denne artikel fortæller Kurt Bülow om, hvordan forbrydelser i dag opklares i laboratorierne.

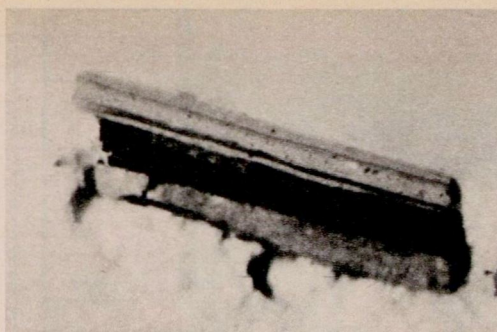
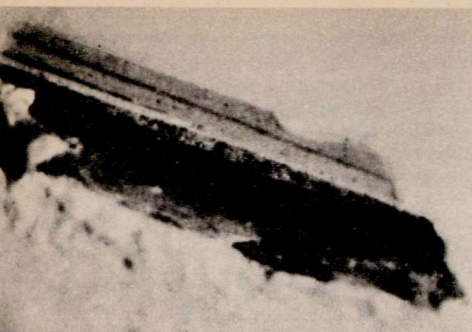
århundreder været en af de mest anvendte politieforskningsmetoder, idet to par sko sjældent afsætter helt de samme aftryk. Gips er stadig det bedste afstøbningsmiddel, men til aftryk om vinteren i sne benyttes flydende svovl. Det lyder mystisk, da svovls smeltepunkt ligger ved 119 grader, men ved hjælp af en særlig teknik undgår man, at sneen smelter.

46 mand og 25.000 sager

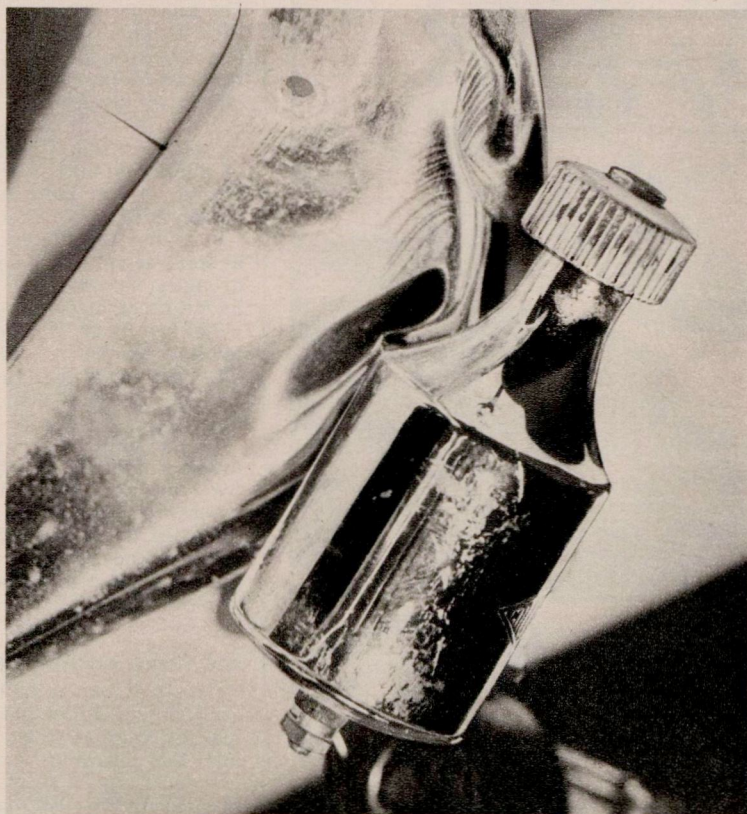
Politifolkene fra de tekniske afdelinger har som regel ingen direkte kontakt med forbryderen. De rykker som en slags „brandkorps“ ud på gerningsstedet og foretager tekniske undersøgelser, der bearbejdes i laboratoriet. Og man tier hellere end at fremsætte en tvivlsom udtalelse.

– Afdelingen er upartisk, og det er for os temmelig ligegyldigt, om et undersøgelsesresultat er positivt eller negativt, siger politiassessor *Ib Petersen* fra rigspolitichefens kriminalafdeling. Vi vil lige så gerne være med til at redde en uskyldig, som medvirke til at fælde en forbryder.

Foruden hovedafdelingen med 22 medarbejdere på politigården i *København* findes der fire distriktsafdelinger med hver seks mand i henholdsvis *Alborg*, *Kolding*, *Århus* og *Odense*, der sidste år tilsammen

Det, der ses her, er to små skaller maling – set fra siden og stærkt forstørret, så man kan tælle, hvor mange lag maling, der ligger oven på hinanden, og hvilke farver, der er anvendt. Dette bevismateriale var stærkt medvirkende til at fælde en pengeskabstyv. Den ene af skallerne blev nemlig fundet ved støvsugning af den mistænkes tøj – den anden er derefter taget direkte fra det opbrudte pengeskab, og der var en så slående overensstemmelse, at tyven gav op.

En flugtbilist, der på-kørte og dræbte en cyklende skolepige ved Maribo, blev afsløret af denne detalje. Der var svage, men tydelige mærker fra dynamo-lygtens drejelige, rillede krans på bilen.

behandlede ca. 25.000 sager. Politifolkene er alle selvlærte teknikere uden videnskabelig uddannelse, og derfor støtter man sig til *Piet Heins* gruk:

Stor er den, der ved,
større
den der ved,
hvor han skal spørge.

Når afdelingen derfor støder på et problem, der kræver en speciel dybtgående undersøgelse, samarbejder man med statslige og private institutter og laboratorier. Man har kontakt med ialt 20 sådanne institutioner. Det er billigere, end hvis politiet selv skulle anskaffe kostbart laboratorieudstyr. Dertil kommer, at en rapport fra en videnskabelig institution altid vil være helt upartisk set med offentlighedens øjne.

Hovedafdelingen på politigården, som Samvirke besøgte, råder dog over et ikke ringe teknisk udstyr. Der er først og fremmest alskens fotoapparatur, men også et dyrt sammenligningsmikroskop. Her kan man gennem samme linse betragte et spor, lavet af gerningsmanden, og et spor fremstillet af f. eks. konfiskeret tyveværktøj.

I et røntgenapparat kan det afsløres, om der gemmer sig bly bag øjnene i mistænke-

lige terninger, eller om der sidder et projektil i et stykke træ. Den infrarøde bestråling fortæller, om der f. eks. skjuler sig blyantskrift under kuglepennepasta, mens ultraviolette stråler kan bruges til at af-dække f. eks. vaskerimærker.

Moden rækker forbyrderne en hjælpende hånd

De usynlige vaskerimærker har i mange tilfælde været politiet en vigtig hjælpekilde, men den synes nu at tørre ud. Flere af de store vaskerier er gået væk fra at anvende den usynlige mærkning. Årsag: I mange danselokaler er det blevet moderne at bruge ultraviolet belysning. Den afslører vaskerimærkerne. Og ungdommen finder det ikke særlig smart at valse rundt med vaskerimærker i nakken!

Mange af apparaterne i afdelingen er selvkonstruerede i en form, så salig Storm P. ville korse sig. Der er lidt af en Georg Gearløs i flere af medarbejderne, og det har resulteret i mange nyttige opfindelser. Det var således et hjemmelavet apparat – der ligner en mellemting mellem et mikroskop og et kamera – som fældede den fire-dobbelte politimorder *Palle Sørensen*, da han begik sit sidste indbrud inden mor-

dene, på rodekontoret i Bredgade i København.

En mystisk kasse med en mængde huller, som i et dørslog, bruges til afsløring af anonyme brevskrivere. Hvis der findes en skrivblok hos en mistænkt, kan det ofte give resultat at undersøge den øverste blanke side for gennemtryk. Denne side anbringes på „dørslaget“, hvorefter en støvsuger sørger for, at papiret suges helt plan til underlaget. De svage, næsten usynlige aftryk i papiret fremtræder dernæst som skygger, når der fotograferes ved hjælp af sidelys.

Den samme ganske almindelige støvsuger har en anden vigtig funktion, idet den anvendes til undersøgelse af mistænkte personers tøj. Støvsugeren kikkede tidligere først og fremmest efter i bukseopslagene, hvor der kunne gemme sig mange rare ting, og politifolkene er de første til at beklage den lunefulde mode, der nu har afskaffet opslagene.

8 indiciér på 3/4 millimeter

I støvsugerens munding er der en speciel lille beholder, hvor alt opsamles, og her fandt politifolkene engang en lille skal maling, 3/4 mm tyk. Dette fund førte til domfældelse af en pengeskabstyv. Den lille skal maling blev sammen med et tilsvarende stykke fra pengeskabet støbt ned i gips, af-fotograferet og forstørret op 15 gange. Man kunne da tydeligt se, at skallerne bestod af otte forskellige lag maling. Farverne passede sammen. Der er normalt kun højst tre-fire lag maling på et pengeskab, så tyven indså det håbløse i situationen og tilstod.

Foruden at have øjnene med sig må teknikerne således være omhyggelige, fantasi-

ANDERS NIELSENS LOMMEBOG FOR LANDMÆND 1970

Skrevet af fagfolk for fagfolk. Bogen er i den rigtige størrelse, der passer til lommen og har praktisk plasticbind, der skyr snavs. Se den hos Deres boghandler eller i brugsen. Udgiven af Andelsudvalget . . . kr. 11,25

DET DANSKE FORLAG

skinnende blankt
og duftende rent
BADEVÆRELSE
med

Snabb

RENSER
BLANKER
SKÅNER EMALJEN

fulde og opfindsomme. Det er ofte et pillarbejde, der kræver uhyre tålmodighed, at finde forbrugerens visitkort.

Et godt eksempel er en sag, der startede en nytårsnat for et par år siden, da en spritbilist påkørte far og søn i en fodgængerovergang. Sønnen døde senere af sine kvæstelser. Ved et rent tilfælde fik politiet fat i flugtbilisten, men han nægtede, og man var ved at opgive sagen, da der tilsyneladende ikke fandtes spor efter sammenstødet med vognen.

Men så tog teknisk afdeling fat. På forreste højre kofanger fandt teknikerne svage, sribede aftryk, der svarede til mønsteret i noget af faderens tøj. En bule i en knap fra drengens blazer og tilsmudsning af hans frakke passede med et svagt aftryk på en afviserlygte, og under den forreste nummerplade fandt man en stump skind med sort lak på. Der manglede en lille lap fra drengens ene støvle, og det blev senere videnskabeligt bevist, at skindet og lakken fra henholdsvis bilen og støvlen var identiske. Sidste indicium var en stump afrevet silkepapir, der hang fast under højre bagskærm. Det viste sig at stamme fra en såkaldt dragetunge, som drengen havde leget med, og som han havde taget med fra nytårsfesten.

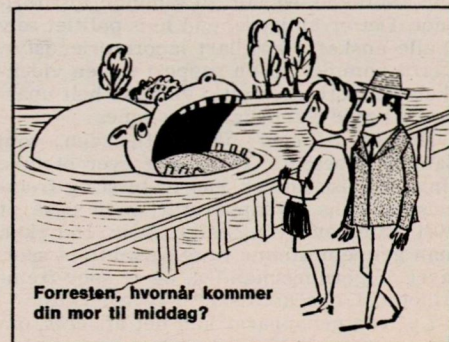
Lakprøver er tit et afgørende bevis. Efter en påkørsel i *Vanløse*, hvor en spritbilist tog flugten, fandt politiet en lakskal bestående af fem lag maling. Dagen efter var den samme bilist impliceret i endnu et uheld, og en mistænksom politimand brækkede et stykke lak af bilen, hvor den var bulet. Da han kom hjem på laboratoriet, sammenholdt han lakprøven med det første stykke – og det passede som fod i hose. Ved et utroligt held havde han netop taget prøven på det helt rigtige sted.

Blå farve og infrarøde tyvefælder

Foruden de mange laboratorieundersøgelser arbejder de tekniske afdelinger også i marken med at lægge politifælder. Hvis man har mistanke om tyvebesøg, udlægges der f. eks. ofte et stof, der kun kan ses i ultraviolet lys, og som er uafvaske-

ligt. En anden ekstraopgave er sikring af eventuelle gerningssteder ved hjælp af transportable tyverialarmer. Der kan enten være tale om et apparat, som udsender infrarøde stråler, der lydløst alarmerer politistationen, eller om mere simple mekaniske apparater, som aktiveres med f. eks. en sytråd hen over gulvet.

Disse apparater opstilles ved gentagne indbrud det samme sted, f. eks. i kiosker og afsides beliggende købmandsforretninger. Stor er tyvenes forbavelse, når politiet står uden for og venter, i det øjeblik de bærer kasserne med tyvegods ud.

Kollegianerbrugsens vareudvalg er tilpasset den unge medlemskreds.

EN ANDEN SLAGS BRUGSER

I stedet for at handle i andre brugser eller hos købmænd har de studerende ved fire kollegier valgt at danne en brugsforening og få deres egen butik. Den første kollegianerbrugs blev stiftet allerede i 1939 ved studenterkollegiet i Århus. De tre andre ligger i København og er af nyere eller nyeste dato.

Kollegianerbrugserne er også på andre punkter noget for sig selv. De hører til landets mindste brugser hvad angår areal, men sandelig ikke når det gælder omsætning. Det er ikke småbeløb, kollegianerne lader rulle i deres brugser. Den samlede årsomsætning for de fire kollegianerbrugser ligger på godt 4,6 millioner kroner.

Kollegianerbrugserne er forbeholdt de studerende, der bor på det kollegium, hvor brugsen ligger, men undtagelsesvis kan også studerende udefra blive medlemmer.

Den nyeste og mindste af kollegianerbrugserne ligger på *Paul Bergsøe Kollegiet* i Nærum uden for København. Butikken er ikke større end en dagligstue, kun 25 kvm. Ikke desto mindre forventes omsætningen i år – det vil sige siden butikken åbnede i marts – at blive 700.000 kroner, og indtil nu har beregningerne holdt stik. Denne kollegianerbrugs må også sælge varer til ikke-medlemmer, fordi uddelelsen har næringsbrev. Alle kollegiets 430 beboere er da heller ikke medlemmer, men man påtænker at indføre en ordning, så de studerende bliver medlemmer, når de flytter ind på kollegiet. Bestyrelsen ved Paul Bergsøe Kollegiets brugs regner ikke med, at der bliver udbetalt dividende, hvilket er den mest almindelige måde, en brugsforenings overskud fordeles blandt medlemmerne på. Man påtænker i stedet for at lade fordelene komme medlemmerne til gode i form af prisnedsættelser.

Egmont H. Petersens Kollegiets brugs er med sine 28 kvm. salgsareal den næstmindste af kollegianerbrugserne. Den blev stiftet i 1961 og har med sine 500 medlemmer en omsætning på 981.000 kroner om året.

Kollegianerbrugsen i *Rektorparken* i Københavns Syd-Vest-kvarter har medlemmer fra nabokollegierne *Solbakken* og *Otto Mønsted*. Denne brugs er den største af de fire men dog kun med et butiksareal på 78 kvm. Foreningens 450 medlemmer omsatte for 1.322.000 kroner varer i 1968.

Den eneste kollegianerbrugs i provinsen ligger i tilknytning til universitetet i Århus. Den

har 500 medlemmer og omsætter for over 1,5 millioner kroner om året.

Brugserne på kollegierne er stiftet af og for de studerende, og de bestemmer indirekte, hvad der skal stå på hylderne. Varesortimentet er således ikke helt det samme, som findes i andre brugser. Hovedvægten er lagt på mejeriprodukter, konserver og dybfrost – varer, som unge mennesker, der bor på værelse, erfaringsmæssigt konsumerer i stor udstrækning.

Gennem brugsen køber de studerende også møbler, skrivemaskiner og fjernsyn til deres midlertidige hjem.

For kollegianerne, der jo lever i en slags kollektiv med fælles faciliteter, er brugsforeningstanken ikke fjern, og det er karakteristisk, at disse brugers medlemmer i meget høj grad interesserer sig for deres brugs' ve og vel.

Efterhånden som de store kollegiebyggerier i Københavns omegn færdiggøres, er det ikke utænkeligt, at der skyder flere kollegianerbrugser op. Ved et planlagt kollegium i Albertslund for mere end tusind unge under uddannelse og et tilsvarende byggeri på Amager ventes oprettet brugser. Desuden er der planer om endnu en brugs af samme slags i Århus.

p. e.

Brugsforenings-jubilæer:

50 år: *Taarup* Brugsforening, 17. november. *Havnelev* Brugsforening, 14. december. *Kragelund* (Løsning) Brugsforening, 18. december.

1970: 100 år: *Sierslev* Brugsforening (Stevns), 10. januar. 75 år: *Martoft* Brugsforening, 2. januar. *Skellerup* Brugsforening, 19. januar. 50 år: *Brøns* Brugsforening, 20. januar. *Halsnæs* Brugsforening, 20. januar.

NYE KITLER I FDB-snit

Den orange farve, som kendes fra varer og emballager i brugsen, er dukket op et nyt sted, nemlig som besætning på brugspersonalets nye kitler. Det er dog næppe ret mange brugser endnu, der har fået kitlerne til de ansatte, men i takt med produktionen på FDBs beklædningsfabrikker bliver butikkerne forsynet, og i sommeren 1970 skulle hele landet være dækket.

Kitlerne er syet i en klædelig facon, og det er FDBs beklædningsfabrikker, der i samråd med FDBs butiksudvalg har udformet modellerne. Med strikket orange slips, orange rullekravesweater eller tørklæde under kitlen kan personalet blive helt „brugs-rigtige“, og medlemmerne vil altid være klar over, hvem der er ansat. Det kan sommetider knibe, især i supermarkederne, hvis personalet går i almindeligt tøj.

Samtidig med overgangen til de nye kitler løser FDB brugsernes vaskeproblem, idet man går over til en central vaskeordning, som betyder, at brugserne får rene kitler mindst to gange om ugen.

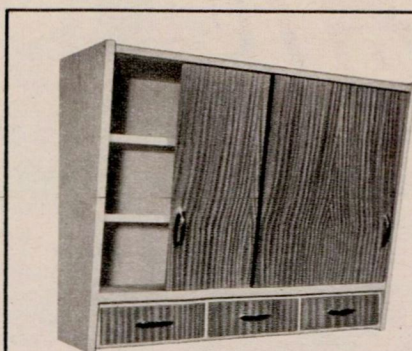
I Sdr. Omme skal et brugsforenings-supermarked opføres på en grund, der for nylig er erhvervet. Butikken, hvis salgsareal bliver på 351 kv.meter, skal med tiden ersatte Sdr. Omme brugsforenings nuværende butik.

OK FØRER MED DØGNSERVICE

420 steder landet over kunne man ved en optælling, foretaget pr. 1. oktober af bladet *Motor*, købe benzin døgnet rundt. 186 tanke, altså noget nær halvdelen, bar OKs mærke. Der er tale om benzinsalgsstationer, hvor man ved mønt- eller seddelindkast får benzin for beløbet, men der er dog også enkelte heldøgns-stationer med normal betjening.

OK fører med sine 186 stationer meget stærkt på dette område. De resterende 234 heldøgns-benzinsalgsstationer fordeler sig nemlig på hele ni selskaber, hvoraf dog tre tilsammen tegner sig for 114.

OKs dækning med heldøgns-benzinsalgsstationer er stærkest i Nørrejylland, fremgår det af *Motors* optælling. Landet over bærer hveranden af disse stationer OK mærket, kun i Storkøbenhavn er OK bagefter med (endnu) kun 3 af de ialt 70 heldøgnsstanke, der er åbne for bilisterne.

KØKKENSKABE

er fremstillet af 1. kl. materialer og alle skabe leveres med såvel råglas- som teaklaminatdøre samt med indstillelige hylder. KT-køkkenskabene vil gøre Deres køkken til et dejligt arbejdsrum med alt service »lige for hånden«. - Forlang KT-brochuren i Deres brugsforening og se det store udvalg.

MODERNISER MED KT-KØKKENSKABE

hvorsomhelst | nårsomhelst | allerhelst

iskold **jolly** den der slukker

På storvildtssafari for seks kroner. Det lyder som et eventyr, men mere koster det faktisk ikke at komme på en drabelig rovdyrjagt – med kamera – i de vilde, jyske egne ved *Givskud* nær Vejle, hvor 35 løver huserer i umiskendeligt danske omgivelser og tilsyneladende befinder sig glimrende ved det. Børn slipper ind for en daler.

Det er Nordens første, store løvepark, men det bliver næppe den sidste. Tiden er så småt ved at løbe fra de gammeldags zoologiske haver. Publikum er begyndt at kede sig og forlange fornyelse. I København måtte man

Det er ikke blot Danmark, der har fået en løvepark. I alle mulige lande verden over indrettes for tiden lignende anlæg, og dyrehandlerne taler ligefrem om akut løvemangel.

Fotos: M. Laier

Tekst: Jørgen Munkebo

**bliver
mode
dyr**

peppe den veltjente Zoologisk Have op med et delfinshow for at bremse det dalende besøg, og det er gået på samme måde andre steder.

Derfor har det ligefrem været svært at skaffe løver nok til Givskud. De sælges normalt i bundter – til 50.000 kr. dusinet – og der skulle faktisk have været tre dusin, altså 36 løver. Men der er gået mode i dem, i alle mulige lande verden over opføres løveparker i disse år, og internationale dyrehandlere taler ligefrem om akut løvemangel.

Adskillige velhavere er også begyndt at anskaffe private løveparker til blandede glæde for slægt og venner, og det

har allerede givet anledning til flere dramaer. F.eks. havde en af skuespillerinden *Jayne Mansfields* forhenværende ægtemænd anskaffet nogle prægtige eksemplarer til sin park. Han troede, han kendte dyrene ud og ind.

For nogen tid siden gik han – uden at sige det til nogen – ind til dyrene en aften. Næste morgen blev det opdaget, at han var forsvundet, og en eftersøgning sattes i gang. Man fandt kun nogle afgnavede knogler, som hans kæreste husdyr havde levnet.

Man skal altså helst være lidt af en kender for at have løver vandrende frit omkring. Men det er den jyske løveparks ejer, *Jacob Hansen*, i høj grad.

Han har i mange år ledet Zoologisk Have i Vejle.

Løverne har 30 tønder land med træer, buske og åbne strækninger ind imellem at løbe rundt på. Egentlig skulle der have været mere bevoksning, men den lokale politimester lagde sig så energisk i vejen, at parken nær aldrig var blevet åbnet. Der skulle have været adgang for publikum allerede fra pinse, men der var pludselig ingen grænser for alt det, der var i vejen. Først var det galt, at parken lå ud til Hovedvej 18, der skønnedes at være for smal til at kunne klare turiststrømmen. Så var man betænkelig ved, at overstadige gæster måske kunne finde på at springe ud af bilerne og gå hen og klappe de rare dyr. Endelig fandt man ud af, at der var alt for meget bevoksning, og at det hele måtte fjernes på grund af brandfaren.

Først da *Jacob Hansen* stilfærdigt gjorde opmærksom på, at løverne ville blive smæknerløse, hvis de ikke havde et par steder at ligge i fred, blev der lempet lidt på det sidste krav, der stammede fra justitsministeriet.

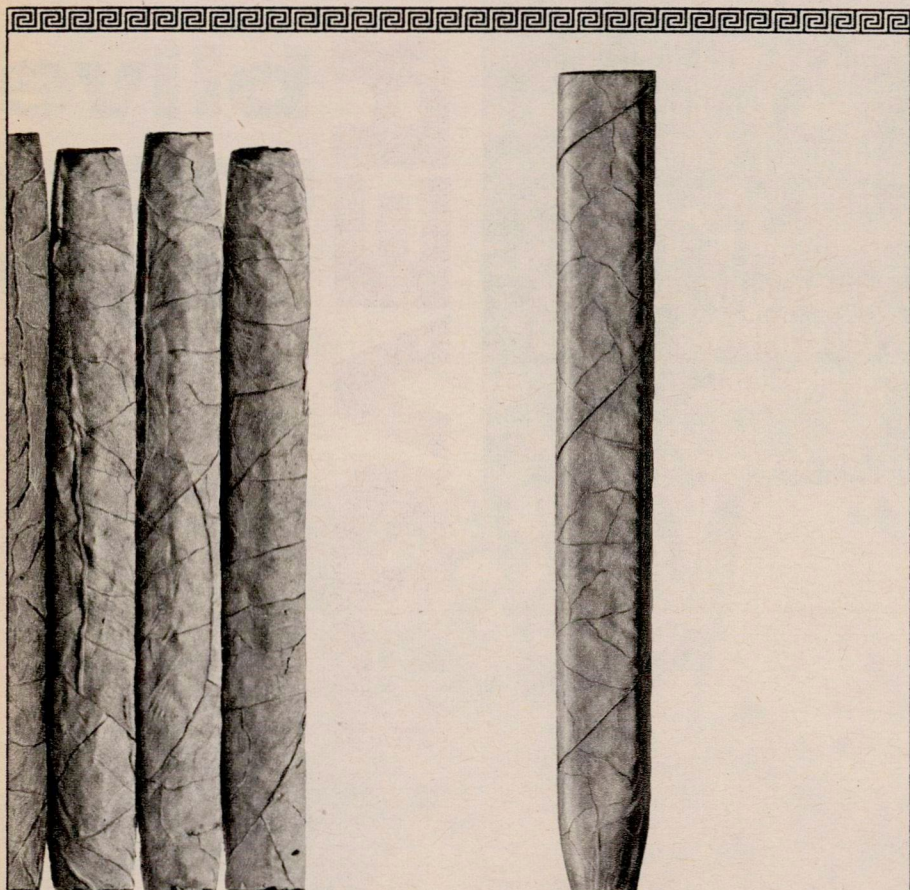
Parken er skilt fra omverdenen med et tredobbelt hegn, der skråner lidt indad, så løverne ikke har en chance for at kravle over. Gæsterne kan naturligvis kun færdes i parken i bil, og det sker altid under ledsagelse af en af parkens zebrastribede jeeps, der er udstyret med radiosender, rifler, brandslukkere og alskens andet redningsudstyr. For det er ikke tilrådeligt selv at stå ud og bakse med donkraften, hvis et hjul skulle punktere...

Man „sluses“ ind i parken gennem et sæt dobbelte porte, der aldrig åbnes samtidig. Desuden skal man gennem lignende sluser inde i parken, der af hensyn til den interne husorden er delt op, så der er et særligt område til hver af de tre løvefamilier. De holdes skarpt adskilt med høje hegn. Erfaringerne viser, at de store hanløver ellers ofte vil begynde at flirte med hinandens koner, komme i slagsmål og i det hele taget forstyrre idyllen.

Midt i parken er et „ingenmandsland“ med et højt trætårn, hvorfra det hele kan overvåges. Der står i åbnings-tiden konstant en mand på vagt for at holde øje med eventuelle småbrande og uheldige eller uforsigtige besøgende.

Løverne var et stykke tid om at vænne sig til al den plads, de har at løbe rundt på. De yngre årgange piler ukymret rundt på hele terrænet, men de ældre har haft lidt vanskeligere ved at indstille sig på, at de kan gå frit omkring. Især et par gamle cirkusløver har demonstreret en uforbederlig konservatisme. Så snart de var sluppet fri, fandt de en lille, fredelig plet, og den rører de sig højst nødtvungent fra, ligemeget hvad der sker.

Det er meningen, at parken skal være lukket i december, januar og fe-

Der er nok af
cerutter mellem
55 og 70 øre

**- her er
den første
senior!**

PUNCH

SENIOR

Kr. 6,25 for 10 stk.

bruar, men løverne skal have lov til at komme ud i sneen og få motion, som de plejer. Tropiske dyr kan nemlig sagtens klare sig i den danske natur – også om vinteren – bare de har et varmt hus at komme ind i bagefter. Og selv i de tre hårde vintermåneder vil parken blive åbnet for publikum på søndage, hvor vejret er godt og der ligger et fint lag sne.

De 33 løver bliver i øvrigt snart til 34. Ejeren af en stor dyrepark i Borås – Vejles svenske venskabsby – har tilbudt en løve som venskabs gave, og Jacob Hansen har glad sagt ja tak.

Men løveparken er kun begyndelsen. Jacob Hansen har 70 tønder endnu uudnyttet land på stedet, og han har allerede planer med dem. De skal blive til naturpark med masser af danske og udenlandske dyr, der skal kunne løbe ligeså frit omkring som løverne. ●

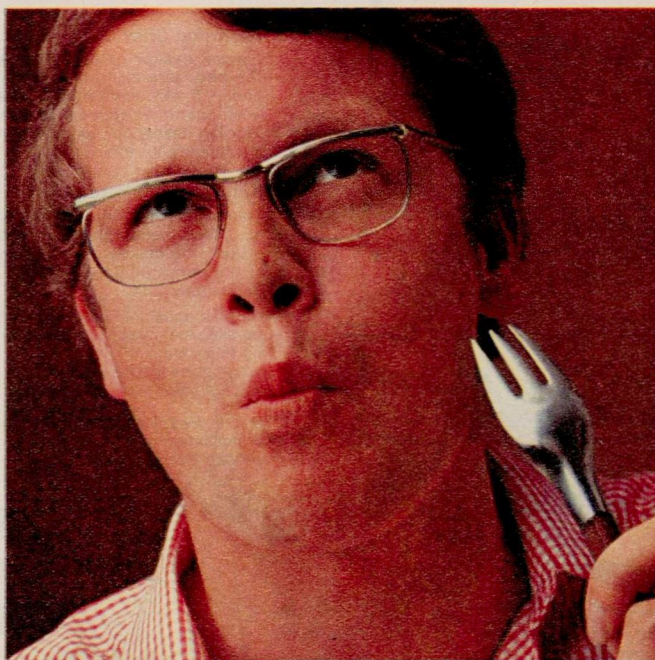

Høng Camembert er camembert på en dejlig dansk måde

Ost fra yderst til inderst.
Jo fastere at føle på
des mildere. Og kærnedansk
i smagen.

-dejlig til daglig

VÆKST-REKORD UDEN VOKSEVÆRK

Den lille landkommune Torslunde-Ishøj ved Køge bugt har i dag 3400 indbyggere. I løbet af de næste cirka seks år skal den vokse til 27.000 – en otte-dobling. Det er utvivlsomt det mest hæsblæsende udviklingstempo, en dansk kommune har oplevet. Kurt Bülow fortæller her om de kæmpemæssige planer og de ofte uortodokse metoder, sognerådet har grebet til for at undgå kommunalt, økonomisk vokseværk.

Hvordan kan en lille landkommune med 3400 indbyggere og en skattepligtig indkomst på 40 millioner kroner magte at planlægge og lede byggeri af 7000 nye boliger til en værdi af cirka en milliard kroner? Tilmed uden at bede staten om en krone – og det i en tid, hvor mange udviklingskommuner kæmper med svære, økonomiske vanskeligheder.

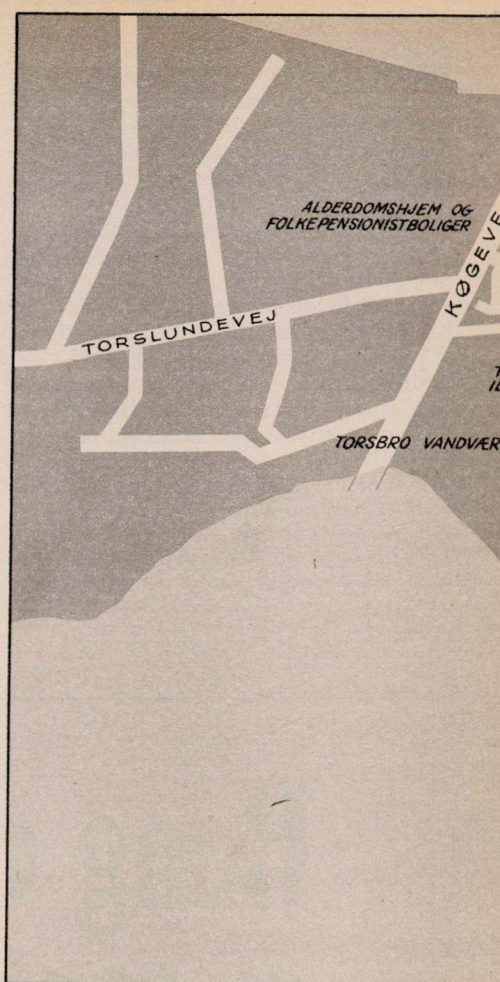
I Torslunde-Ishøj klarede man denne opgave ved at følge recepten: køb nogle landejendomme, realiser en håndfuld lynhurtige udstykningsplaner, tjen herved nogle millioner kroner, opkøb mere jord og start kommunale udviklingsarbejder for gevinsten – og pengekasen på kommunekontoret trives bedre og bedre! På

et enkelt år blev der alene afhændet for 10 millioner kroner pantebrev og solgt for 14 millioner kroner jord. Pantebrevsbeholdningen er nu på 22 millioner kroner.

Torslunde-Ishøj midt i den gamle He-deboegn ved Køge bugt har sovet torne-rosesøvn i mange hundrede år, men nu er dagens løsen tempo-tempo-tempo.

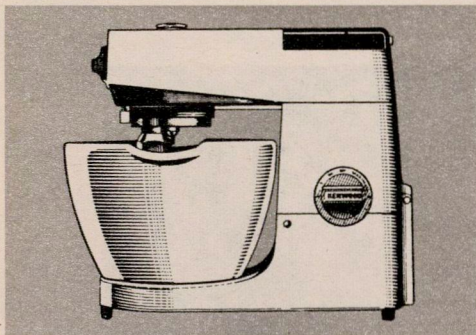
Sognerådet har flere gange præsteret at opkøbe en landejendom, byggemodne jorden og udstykke parcellerne i en sådan fart, at de første beboere flyttede ind i deres nye huse mindre end et år efter den kommunale overtagelse af jorden.

Dette tempo vil resultere i en udviklingssekspllosion: fra 3400 indbyggere i dag

Kenwood

Verdens mest solgte mixer

Kenwood Chef

Elegant design, robust konstruktion – fås med mere ekstratilbehør end nogen anden. F. eks. kødhakker, blender, råkostapparat, kartoffelskræller, saftcentrifuge og dåseåbner, samt opskriftsbog. Katalogpris kr. 695,-.

Kenwood Chefette

Køkkenmaskinen til den mindre husholdning. Med blendersglas, vægholder, piskeris og dejkroge samt stativ, ovnfast skål og opskriftsbog. 185 watt. Katalogpris 284,-.

Den fås også som håndmixer uden stativ og skål, men med vægholder, piskeris og dejkroge. Katalogpris kr. 180,-.

S. A. G. Savoy's landsdækkende salgsorganisation garanterer perfekt service overalt.

Fås i Brugsen

til cirka 27.000 midt i 1970'erne, hvor den nuværende udbygningsplan skal være realiseret. I den fuldt udbyggede kommune vil der være plads til 125.000 indbyggere.

Det er Danmarksrekord i udvikling – men Torslunde-Ishøj er i det hele taget også en usædvanlig kommune.

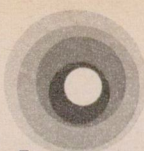
200 tønder land „fortjeneste“ og bedre styr på planlægningen

Udviklingseventyret startede med vedtagelsen af Køge Bugt-loven i 1961. Da gik kommunalpolitikkerne straks i gang med den langsigtede planlægning og „spekulation“, der giver bonus i dag. Det primære var opkøb af jord. Sognerådet købte simpelt hen så meget som overhovedet muligt. I alt blev det til 23 ejendomme på syv år – 700 tdr. land til en købsværdi af 23 millioner kroner.

Når der var lavvande i kommunekassen, og der skulle bruges penge til vigtige udviklingsarbejder – ja så solgte kommunen et stykke jord til et boligselskab eller en håndfuld parceller til private. Absolut ikke uden fortjeneste. 500 tdr. land er blevet solgt for 45 millioner kroner. De sidste 200 tdr. land „fortjeneste“ beholder kommunen selv. Her skal der bygges skoler, stadionanlæg m. m.

Ved videresalget af jorden har den været pålagt strenge servitutter med hensyn til bebyggelsespligt, P-pladser, børnehaver, lejlighedsstørrelser, friarealer og meget mere.

– Her ligger fidusen, som vi kalder „aktiv jordpolitik“, siger sognerådets

Fab - en ny verden af hvidhed...

-forvandler håbløst snavs til blændende hvidhed

kun Fab har *ét-to* kraft

*ét: Enzymer for ekstra renhed
to: Borax for større hvidhed*

Blændende hvidt. Fuldkommen rent. Hvad almindelige vaskepulvere giver op overfor, klarer Fab. Pletter af blod, sved og urin forsvinder allerede ved iblødsætningen.

Men Fab går endnu længere ...!

Med helt ny »et-to« kraft trænger de borax-forstærkede enzymer dybt ind i tøjets inderste fibre, fordriver det grålige skær, og skaber en helt ny verden af hvidhed.

man lignende planer – og de to kommuner blev enige om som de første herhjemme at bygge to nøjagtig ens skoler på samme tid. Der opnåedes besparelser på ca. 10 mill. kr. i håndværkerudgifter. Samlet pris med grund og kurstab: 23 mill. kr.

Det er ultramoderne skoler med samtaleanlæg og højttalere i alle klasserne, keramikovn i formningslokalet og moderne symaskiner til håndgerningsundervisningen. Varmeanordninger i garderoberne sørger for at tørre børnenes våde overtøj, og hvert alderstrin får egen skolegård med særskilt indgang.

Et specielt skoleproblem opstår, når udviklingsområdet „kommer i ro“ i løbet af 20-30 år. Man regner da med, at elevtallet vil falde fra 4300 til 2700 – og den ene af skolerne bliver i realiteten overflødig. Den sidste af skolerne bliver projekteret på en måde, så den hurtigt kan ombygges til andet formål – for eksempel handelsskole eller teknisk skole.

I det store boligområde bliver der lejligheder til pensionister og handicappede spredt ud mellem den almindelige bebyggelse. Der bliver også en række 27 kvm. store 1-værelses lejligheder, som ikke må lejes ud til ægtepar. De henvises til den almindelige boligmasse, hvor man opererer med Danmarks gennemsnitligt største lejligheder – på ca. 100 kvm. De største er på 130 kvm.

– De store lejligheder kan nok lyde lidt voldsomt, men vi har taget hensyn til det stærkt stigende boligbehov ved planlægningen af den nye by, siger formand Kai Laursen. De sidste 10 år er enfamiliehusene i gennemsnit vokset fra 100 til 140 kvm, og bl. a. derfor tillader vi ikke rækkehusbyggeri på under 110 kvm, ligesom vi kræver plads til dobbeltgarage og to holdepladser ved parcelhusene. Boligerne skal også kunne opfylde behovet om 30-40 år.

Parkering under forretningerne – jernbanestation over dem

Det specielle forretningskvarter, Ishøj Centeret, vil dække et areal på ca. 130.000 kvm. Her bliver 33.000 kvm butik- og kontorareal – og 40.000 kvm P-pladser.

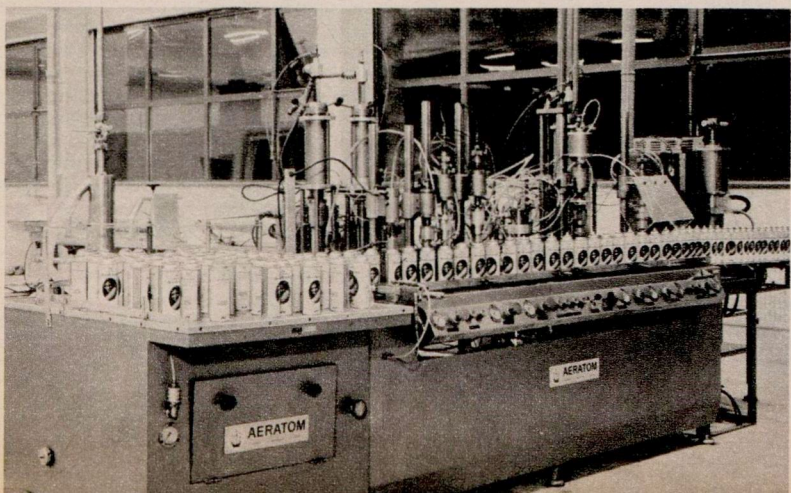
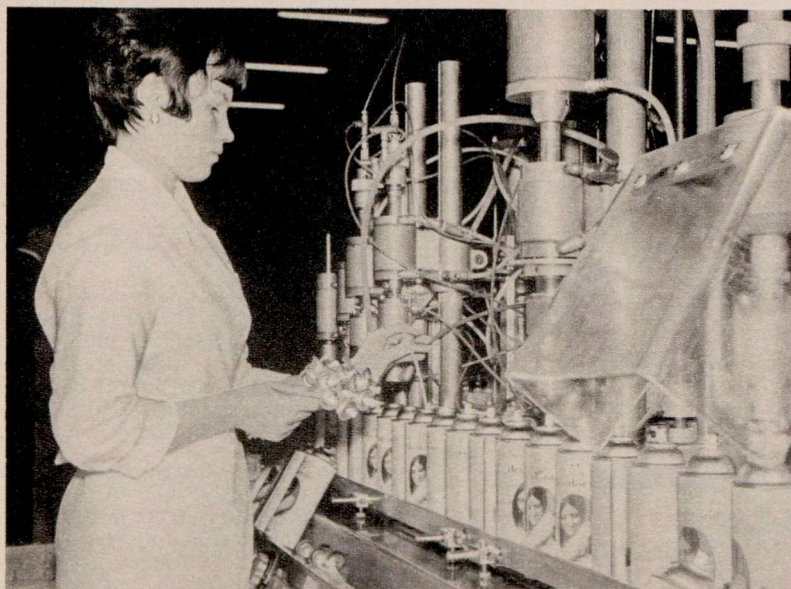
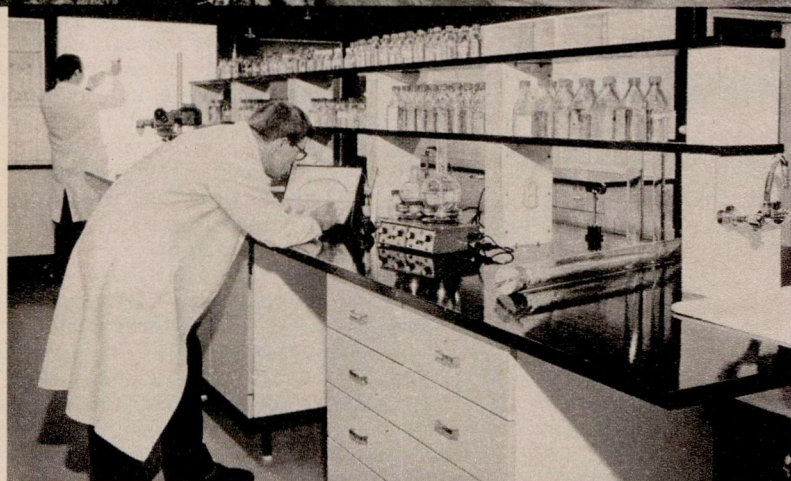
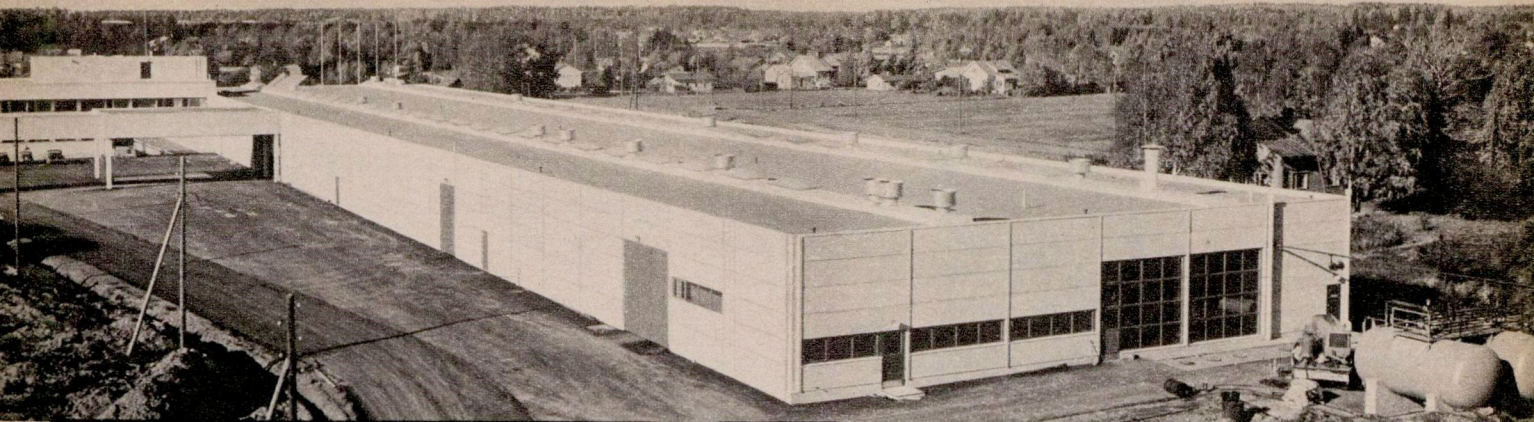
Bilisterne kommer til centret ad specielle køreveje, der fører ind til store P-pladser og P-huse under forretningskvarteret. I selve dette er der kun adgang for gående.

S-togsbanen er planlagt ført ind over byen på søjler. Stationen skal anlægges på en bro over centret, hvortil passagererne stiger ned via rullende trapper. For at centret ikke skal henligge dødt og øde efter lukketid, bygges der også en del boliger, bl. a. et 14-etagers højhus med lejligheder beregnet for de mennesker, der helst vil bo i et „børnefrit“ område.

Centret bliver af en størrelse, så det vil kunne betjene et bysamfund som Viborg. Til næste år starter byggeriet, og i 1971 åbner de første forretninger i det nye center, der på papiret er helt science fiction-præget.

Mange af de nye indbyggere i boligområderne vil også kunne finde beskæftigelse i kommunen, der har anlagt et industriområde på i alt 75 ha.

Hele denne mægtige udvikling har kommunen kunnet gennemføre uden at hæve beskatningsprocenten. Den er i dag på 13,7 (0,5 i kirkeskat og 23 i grundskyldspromille) og en af de laveste i Københavns omegn.

SKØNHED PÅ SPRØJTEDÅSE

*Nordens brugser tager ny
vigtig produktion i egne hænder*

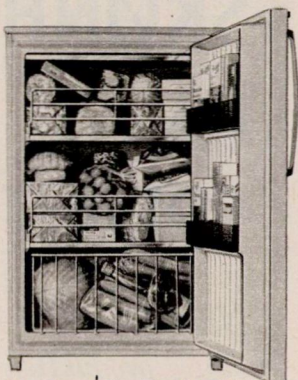
Skønheds-, hygiejne- og rengøringsmidler i spraydåser til brugsforeningernes medlemshusstande strømmer på løbende bånd ud fra den nordiske kooperations nyindviede aerosolfabrik Nordspray, beliggende i et naturskønt skovområde uden for Helsingfors. En hovedidé bag Nordeplanen: At forene kræfterne i samnordisk produktion til hele det skandinaviske marked, har her fundet sit hidtil mest avancerede praktiske udtryk – i et 100 procent automatiseret fabriksrum på 36.000 kv.meter, hvor farvestrålende systemer af fødeledninger, ventiler, trykmålere og blinkende signallamper sørger for blanding og fyldning af ventillforsynde, datomærkede spraydåser med en broget variation af produkter, blandt andet hårspray, deodoranter, rengøringsmidler og insektmidler. Den første produktionslinie, der blev sat i gang den 17. oktober af den finske industriminister Leskinen, har en årlig kapacitet på 5 millioner enheder – svarende til halvdelen af Danmarks årsforbrug. Kvalitetskontrol og udvikling af nye produkter sker i fabrikkens hypermoderne laboratorium, der har adgang til forskningsresultater hos blandt andet en af USAs største aerosolproducenter. Det amerikanske aerosolforbrug er oppe på elleve enheder pr. indbygger – i Norden endnu kun to-tre, men med stejlt opadgående tendens, som Nordspray med sine store udvidelsesmuligheder er klar til at leve op til. Som den første kooperative fabrik i fællesseje udgør den et forbillede for fremtidens industrisamarbejde. Næste skridt tages allerede 1. januar 1970, når FDBs chokoladefabrik i Kolding sluttet sammen med sit svenske søsterforetagende i Kalmår.

Queen Cold 145 ltr. køl kr. 685.-

Dobbelt Nyt: Queen Combina

Queen Freezer 110 ltr. frys kr. 785.-

2 x Queen Combina kr. 1480.-
Alle priser vejl. udsalgspriser.

Tør De tænke på køl og frys uden at undersøge de nyeste muligheder?

Nej vel? Atlas Queen Combina giver Dem helt nye fordele

Atlas Combinaen består af: Queen Cold, 145 liter køleskab uden frostdoks. 100% fuldautomatisk afrimning. Queen Freezer, 110 liter fryseskab med lynindfrysning. Luksus i køl-frys på kun 55 x 55 cm gulvplads. De nye Queen skabe giver Dem også mulighed for at kombinere køl-frys efter behov. Har De f. eks. hjemme-

fryser, så vælg Queen Cold som den mest avancerede løsning på et køleskab uden frostdoks. Er De så heldig allerede at have et Atlas Queen køleskab, kan dette sammenbygges med Queen Freezer til et moderne 2-dørs skab. Savner De hjemmefryser, men har kneben plads, er Queen Freezer løsningen for Dem.

Køb ATLAS i Brugsen

Husmoderudvalg

SKAL GØRE
SIG SELV

overflødige

I det seneste udkast til brugsforeningsvedtægter er der klart tilstræbt en ligestilling mellem mandlige og kvindelige medlemmer, både hvad angår stemmeberettigelse og valgbarhed. Til trods herfor udgør kvinderne kun godt 17 procent af det samlede antal bestyrelsesmedlemmer i brugsforeningerne.

For at råde bod på dette forhold har FDB taget skridt til at nedsætte et husmoderudvalg under hver af de syv centralafdelinger. Vedtægterne for brugsforeningernes husmoderudvalg er netop blevet godkendt af FDBs repræsentantskab. Ifølge vedtægterne er det udvalgenes opgave at virke rådgivende over for centralafdelingernes oplysningsudvalg og medvirke aktivt ved oplysningsudvalgenes arrangementer.

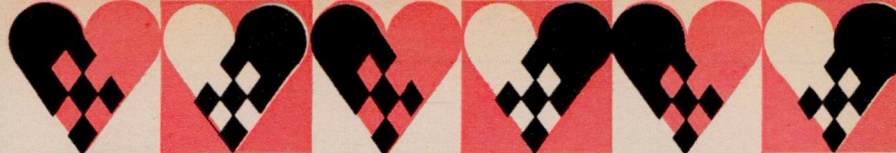
Bag disse vendinger gemmer sig ønsket om at give flere kvinder mulighed for at deltage aktivt i brugsforeningsarbejdet, og det bliver husmoderudvalgenes opgave at arbejde på at virkeliggøre det ønske om ligestilling, som formuleres i vedtægtsudkastet.

Det er desuden målet, at FDB-repræsentanter til Forbrugerrådet, Statens Husholdningsråd, Ungdommens Fællesråd og andre råd og udvalg, som FDB har sæde i, skal kunne udpeges blandt husmoderudvalgenes medlemmer.

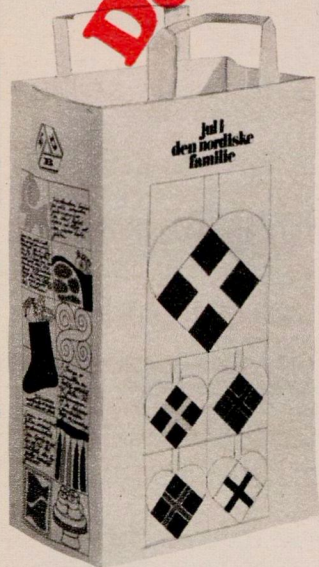
Husmoderudvalgene ventes nedsat i det kommende år, og de skal hver bestå af tre medlemmer – alle kvinder. De udpeges af de enkelte centralafdelingens oplysningsudvalg, hvis medlemmer – et af udvalgene undtaget – alle er mænd!

Sammen med de kvindelige medlemmer af FDBs repræsentantskab, det vil for tiden sige tre ud af i alt 47 medlemmer, udgør husmoderudvalgene et landsudvalg. Det skal blandt andet fungere som kontaktoorgan til danske og udenlandske kooperative forbruger- og kvindeorganisationer. På længere sigt vil brugsforeningernes husmoderudvalg komme til at arbejde på at overflødigøre sig selv, nemlig når kvinderne ad åre er blevet tilstrækkeligt repræsenteret i brugsforeningsarbejdet.

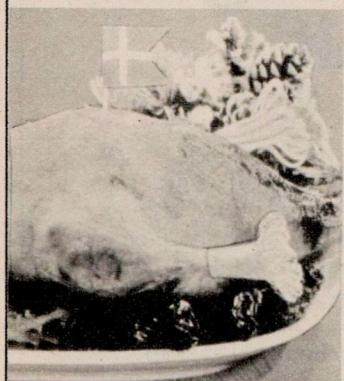
Det var tilfældet med et lignende udvalg, Brugsforeningernes kooperative kvindeudvalg, som senere blev til HBs husmoderforum. Dette husmoderforum, der arbejdede efter sammen retningslinier, som nu er afstukket for brugsforeningernes husmoderudvalg, blev opløst for et års tid siden. Dets opgave ansås for afsluttet efter, at mere end 40 procent af kredsbestyrelsesmedlemmerne i brugsforeningen HB nu er kvinder.

December-ABC

a **And.** Der er fem størrelser i Danefrost fra 1800 g til 2200 g. Priserne begynder ved 23,95 kr. og stiger med 1 kr. for hver 100 g. Regn højst med 3 personer om den mindste. Ellers må det blive et skøn efter familiens appetit. Børnenes er næppe stor juleaften og slet ikke, hvis der er lagt bund med risengrød. Evt. kan anden strækkes med en fars af indmaden og mørbrad, lagt inden i eller stegt ved siden af i folie.

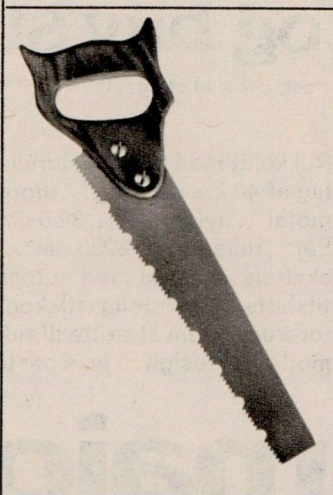
b **Brune kager.** Nemtest at købe Karen Koks, 250 g for 1,98 kr. – 500 g for 3,25 kr. Næstmest at bage dem af Danefrost brunkagedej til 2,85 kr. for 350 g. En letelse for dem, der selv vil lægge dejen, er FDBs Krydderiblanding til brune kager, og for alle, der bager selv, Brugsens bageplade-papir (1,98 kr. pr. rulle).

c **Siger Cirkelkaffe,** blå, hvid, rød eller guld til julens kager, og **chokolade.** Udvalget i brugsen er stort, men gælder det en gave, er det nok værd at være opmærksom på de mange julespecialiteter fra FDBs chokoladefabrik i Kolding og på de flotte **Fagot** gaveæsker, der sælges til særlig julepris 14,95 kr.

d **Dybfrostsav** nyttig gave til folk med hjemmefryser. Brugsens model, formet i samarbejde med FDBs prøve-køkken, koster 24 kr. (Ordre nr. 426475 S).

Druesaft kan være børnenes vin til middagen, men er også en lækedrik, mange voksne synes om, og den kan erstatte vinen i en afholdsgløg (1,65 kr. pr. halvflaske).

e **El-julelys** til udendørs brug, hvis man vil have juletræ i haven, har brugsen i en kæde med 16 pærer plus en reserve

til 66,50 kr. Men stik følger ikke med, for belysningen må ikke monteres uden elektrikerhjælp.

f **Frøklækker** i træerne er også en form for julepynt, og den vil fuglene givet blive glade for (1,45 kr.) – juleneget er jo hurtigt ribbet. **Figner** fås i to former, de flade, Layers og de runde, Pulled, der har mere af den friske frugts form, til henholdsvis 1,78 kr. og 2,15 kr. for 500 g.

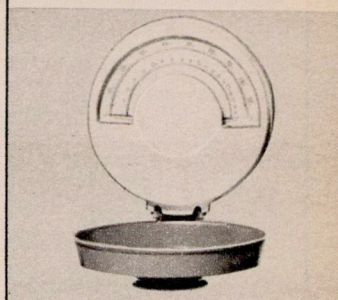

g **Gavepapir** med alt, hvad hjertet kan begære af nisser og gran, har Brugsen i ruller à 5 m fra 1,85 kr. til 2,15 kr.

Glögg kan laves af en billig flaske rødvin, og det er nemt med en flaske ekstrakt, **Svendborg Glögg**, til 3,98 kr. eller med **Glögg-krydderier** i koge-med-pose til 0,98 kr. fra FDBs krydderimølle. Gås, dybfrossen, koster 17,30 kr. kiloet og vejer fra 3,8 til 4 kg.

h **Husholdningsvægten** er der god brug for i en bagetid. GEPO hængevægten er kommet i en ny model med skala til både små og store portioner (56,50 kr. – ordre nr. 273138 S).

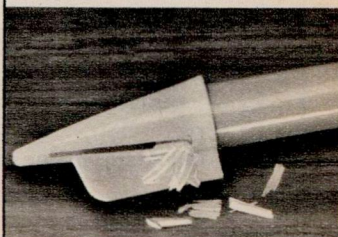

i **Is i randform** er en **Danefrost** nyhed med mange muligheder for dem, der vil sætte personligt præg på anretningen med frugt eller anden pynt. Den orange plastform tåler kogning og kan altså bruges til meget bagefter. Med 1½ liter vanilleis er prisen 8,55 kr.

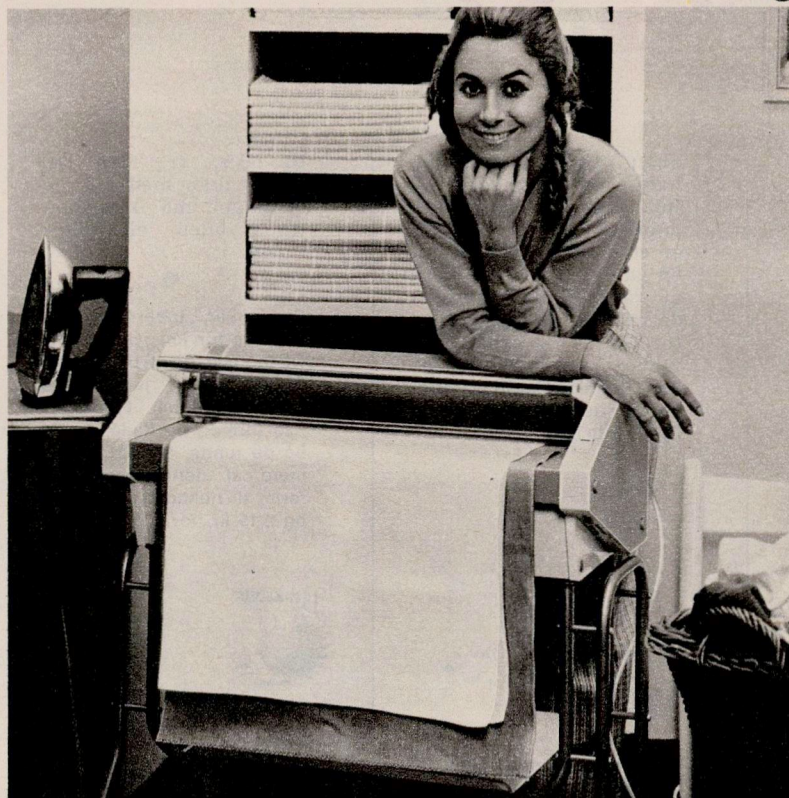
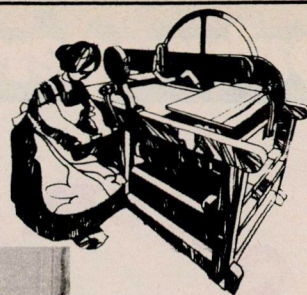
j **Julehilsener,** det kan godt løbe op, hvis man sender mange. Men ofte er portoen dyrest. Kort kan man få helt ned til 80 øre for 10 i brugsen. Dobbelt med kuvert koster fra 75 øre til 1,20 kr. for fire. Nyårskort til redning af eventuelle forglemmelser har brugsen også. Vil De glæde flere end modtagerne, er UNICEFs smukke kort en idé. Indtægten går til hjælpearbejde i U-lande.

k **Kagedåser** blomstrede, runde har brugsen i to størrelser (3 kr. og 3,50 kr.). Fyldt med hjemmebak kan de bruges som gave, og de er også gode til den hjemmelavede konfekt. FDBs konfektmasse koster 3,38 kr. for 200 g og 7,98 kr. for 500 g.

l **Lysespidseren** kan der blive ekstra brug for i denne måned. Den snitter nænsomt af lys, der er for store til stagen. (90 øre – ordre nr. 472350 S).

De gamle tog slæbet

**Med major er det ingen sag
at give 70% af alt vasketøj
den eneste rigtige behandling
-rul det koldt og bliv stolt**

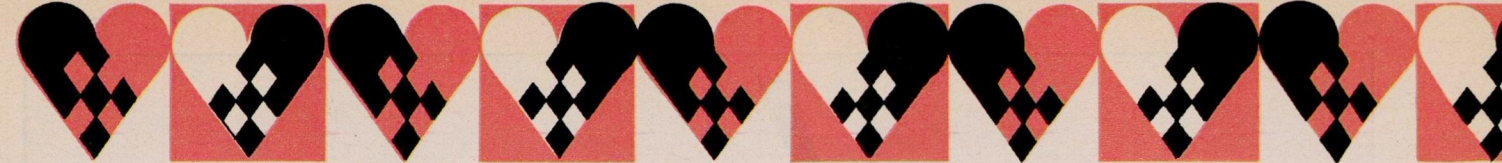
(og brug Deres strygejern til det, der skal stryges!)

Sortér Deres vask. Det, der skal rulles, for sig. Det, der skal stryges, for sig. Sammenlign bunkerne. Den første er mere end dobbelt så stor som den sidste. Lagner, dynebetræk, hovedpudebetræk, duge, servietter, dækkeservietter, viskestykker, håndklæder, undertøj, babytøj, dagliglomme-tørklæder, alt frotté, gardiner i bomuld og kunststoffer... det er alt sammen rulletøj. Og rulletøj skal behandles KOLDT. Koldrullet tøj er vidunderlig glansfuldt og glat (jo glattere, des mere modstandsdygtigt over for smuds og snavs)... hvidt (uden skygge af svidning eller gulnen)... blødt (tænk på undertøjet og babytøj)... duftende nyvasket (fordi ingen varme har taget friskheden)... og - uden tilsætning af stivelse kan dækkeservietter sættes op til fuldendt borddækning!

Rul koldt med Major koldrulle: konstrueret på grundlag af 40 års erfaring... uforgængelige valser af letmetal... nylonlejer... 32,5 cm bred, 73 cm lang, 28 cm høj... rulle-dug 55x250 cm... valsetryk 400 kg... beskyttelsesskærm med automatisk sikkerhedsstop... tilsluttes almindelig stikkontakt... minimalt strømforbrug... nem at sætte til side, på højkant i et skab... moderne design... lyse pastelfarver... 2 års garanti.

major
KOLDRULLE

Pris
625,-

m Minikalkun gør det overkommeligt også for andre end storfamilier at følge engelsk skik med kalkun juleaften. De dybfrosne i brugsen er kun halvt så store (2-2,5 kg) som en „gammeldags“ kalkun, men rækker alligevel godt – til 5-6 personer (27-33,75 kr.).

Marcipangrise er den klassiske **mandelgave**. FDB-grisene fås i to størrelser, en på 50 g til 1,30 kr. og en på 100 g i fin æske til 2,55 kr.

n Nødder er billigere end sidste jul takket være ændring af afgiften. Nu koster valnødder og paranødder henholdsvis 2,18 kr. for 200 g og 1,98 kr. for 250 g – og hasselnødder 2,78 kr. for 200 g. **Nøddeknækkeren** er der altid rift om. Brugsen har en vældig pæn med palisandergreb til 5,95 kr. (Ordre nr. 429153 S.)

O Overtrækschokolade brækkes i stykker og varmes i en lille gryde på radiatoren eller i vandbad ved ca. 40°. Rør med en gaffel til chokoladen er smeltet. Bliver chokoladen over 30°, må den afkøles under omrøring for ikke at blive mat. Vand eller damp må ikke komme til selve chokoladen, så bliver den grynet og stiv. FDBs overtrækschokolade koster 2,48 kr. for 100 g.

p Pokalsodavand går der meget af i helligdage med stor selskabelighed, så tænk

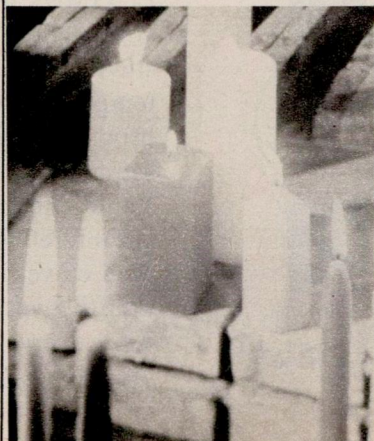
på de praktiske 6 styks-pakninger. **Piratsardiner i tomat**, en norsk delikatess til sildebordet (1,35 kr.). **Pålægsgaffler** til at lægge ved. For 4,85 kr. fås 6 med palisanderskaft (ordre nr. 448535 S).

q **Quark** har kun 95 kalorier pr. 100 g, så der er reserver at tjene i en tid med fristelser ved at tage quark i stedet for mere fedende ting til morgen. Også fin til marinade, rørt op med mælk og krydret med f. eks. hvidløg og persille. Karen Kok Quark koster 1,30 kr. pr. bæger med 200 g.

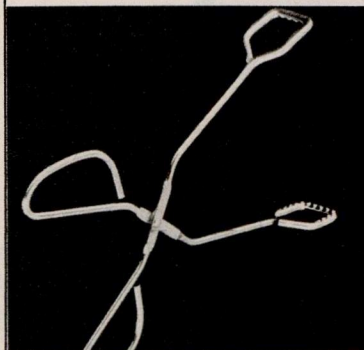

r **Ris** til grød skal være de korte, buttede, der koster 1,45 kr. for 500 g. Regn med, at grøden bliver lidt stivere ved afsvalingen. **Rosiner** uundværlige i gløgg, koster 1,72 kr. for en pakke Amigo med ca. 340 g. **Rødkål** på dåse eller glas, hurtigt og duftfrit (1,83 kr. – 2,28 kr.).

s **Sennep** til sylten. Storforbrugere kan spare ved at købe den nye 1 kilos bøsse med **Karen Koks Taffelsennep** (3,28 kr.). **Stearinlys** til træet, til bordet, til adventskransen – de hører med til stemningen, og udvalget er stort i brugsen.

t En **tang** er praktisk i køkkenet til at vende bøfferne, tage asier op af glasset og meget mere. Brugsen har en forchromet tang, der passer til et barns gavebudget – 1,95 kr. (ordre nr. 428421 S). **The nr. 66** luksusblandingen i pyntelig krukke, kinesisk motiv er også en fin opmærksomhed til en overskuelig pris (6,50 kr. med 227 g).

u **Undertøj**, der er pas-krympet, så det ikke kryber i vask, en praktisk ting fra FDBs beklædningsfabrik. Navnet er det gamle **Stafet finrib**, men prisen lavere end før, så det skal nok være at finde i de bløde pakker til en del mænd i størrelse 38-44. (Varen føres ikke i HB).

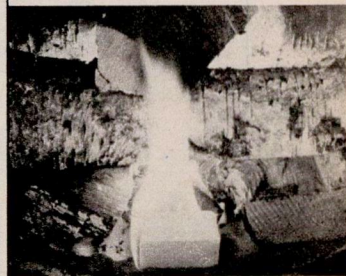
v **Vin**. Tømmefingerreglen siger rødvin til kødet. Til kalkunens hvide kød vil mange dog foretrække en tør hvidvin. Men enhver har lov at følge sin egen smag – og pengepung. Populært tilbud fra Svendborg Vinkompagni er den portugisiske **Palanzavine** i 1½ liter flaske til 18,25 kr. Kirsebærvinen **Prince of Denmark** (14,25 kr.) med den fine kernesmag passer godt til ris à l'amande.

w **Winner** konserver står for meget godt fra havet til frokostbordet. Nye er **Winner Godasill**, 8-11 store snitter i dildlage. Også gode spist på svensk med en varm kartoffel, koldt smør, grønt drys og løg. (2,98 kr.).

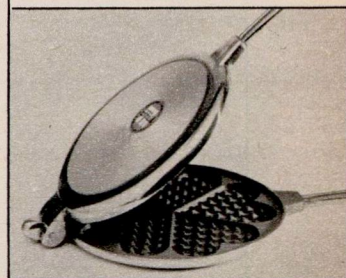
x **EXtra** indsats med **Pepita Fluor Tandpasta** påkrævet mod Karius og Baktus, som ellers får deres kronede dage i den **søde** juletid.

y Yderligere vil vi minde om

z **Zip** optændingsblokke (3,95 kr. for 10, ordre nr. 421250). Gør det nemt at tænde op i pejsen til hyggeaften – måske med

æ **Æbleskiver**, de smager godt til gløgg og er også sikker succes, hvis De holder en klippe julestads-eftermiddag for børnene. **Æbleskivemel** lige til at røre op med vand har brugsen 1,22 kr. for 200 g. Det kan også bruges til **vaffer**, hvis der blandt gaverne skulle være et **vaffeljern** (Fluonbelagt til el og gas 39,85 kr. ordre nr. 431102 S).

ø **Ørred** fin fisk også på det kolde bord, gravad, i gelé eller maskeret med mayonnaise. Danefrost ørreder koster 8,30 kr. halvkiloet.

å **Aalborg** behøver vi måske ikke at minde om, og dog – vi kan ikke bære ansvaret for den skuffelse, det ville vække ved mangt et bord, hvis **snapsen** var glemt.

VANDTÆT 84 KR.

Dette ur har været en tur i vaskemaskinen. Een gang vask og flere gange skylning. Så nu er det i hvert fald rent. Udvendig.

Indeni er det også i orden, som det hele tiden har været. Det er nemlig et vandtæt Timex ur. Garanteret vandtæt.

Der er vandtætte Timex modeller i både dame-, herre- og børneure. Alle med skriftlig garanti og Timex service-ordning.

TIMEX
verdens mest solgte ur
(18 millioner ure om året!)

Barneur
Chromstål
Tydelige tal
Kr. 58,-

Dameur i
moderne form
Gulddoublé
Kr. 99,50

Chromstål
Selvoptræk
Vandtæt
Kr. 119,50

Dameur
Gulddoublé
Vandtæt
Kr. 88,50

Gulddoublé
med dato.
Vandtæt
Kr. 91,50

Et TIMEX ur er altid
antimagnetisk - stødsikkert -
støvtæt - overtrækssikret -
temperaturjusteret - med
brudsikker fjeder og balanceaksel
samt splintfrit glas.
Vandtætte modeller er
garanteret vandtætte.
Med ethvert ur følger
skriftlig garanti og
Timex service-sikring.

*Timex fås over hele landet i
forretninger indenfor mange brancher.*

Mange haveejere har i dette efterår ærgret sig over ringe eller stærkt nedsat udbytte i frugt- eller køkkenhaven.

– Hvad var der galt? tænkte de. Vi har gødet, sprøjtet og plejet, men alligevel ser det sløjt ud. Højest mærkeligt, for i nogle tilfælde spores der end ikke sygdomstegn på træerne og planterne.

Det lave udbytte i haven kan skyldes virussygdomme, der hærger i planteverdenen akkurat som blandt mennesker og dyr. Det anslås løseligt, at op mod halvdelen af alle angrebene på havens blomster, planter, buske og træer skyldes virussygdomme (resten bakterier og svampe). Det er uhyre vanskeligt at bekæmpe havens virus. Først og fremmest fordi det i mange tilfælde er nødvendigt med omfattende – men dog gratis – laboratorieundersøgelser for overhovedet at konstatere, der er tale om virusangreb.

I løbet af de næste år kan der imidlertid ventes en kraftig offensiv mod havens virussygdomme. Det skyldes en ny metode, der gør det muligt at fremelske helt nye, virusfrie planter og træer.

Der er tale om en slags reagensglas-planter, udviklet af et lillebitte kim, som er „bortopereret“ fra den yderste del af en plantes vækstpunkt. Det er muligt at få kimen til at vokse sig stor og stærk på næringssubstrat i et reagensglas, så der i løbet af nogle uger eller måneder vokser en ny generation reagensglasplanter frem, hvil-

ket åbner muligheder for en virusfri og meget mere udbytterig avl. De problemer, som forskerne her har løst, er selvfølgelig ikke af nær samme størrelsesorden, som hvis der havde været tale om at starte nyt animalsk liv (f.eks. at opelske reagensglas-børn) – men reagensglasplanterne er alligevel lidt af en sensation.

Fem mikroskopiske fnug blev til 8000 kartofler

Den praktiske betydning kan illustreres for eksempel med dette eksempel:

Af de i alt 30 forskellige slags virus, der angriber kartofler, er virus-x den mest udbredte.

I begyndelsen af 1950'erne begyndte man at fremelske virus-x frie kartofler. Der blev udvalgt sunde, virusfrie kartofler ved hjælp af en slags blodtypebestemmelse – samme princip som lægerne anvender til typebestemmelse af menneskeblod – og i dag er en kendt sort som for eksempel bintje så godt som virus-x fri.

Trods titusindvis af prøver var det imidlertid umuligt at finde en eneste virus-x fri *dianella*-kartoffel. En alvorlig situation, da *dianella* er den mest brugte industrikartoffel herhjemme. Den anvendes til kartoffelmel og snaps. *Dianella* blev derfor erklæret for totalt inficeret af virus og avl af lægekartofler blev forbudt.

Men så gik forskerne på *Statens plantepatologiske Forsøg* i Kgs. Lyngby i aktion. Man forsøgte først uden held at komme virussygdommen til livs ved hjælp af langtidsvarmebehandlinger og kemikalier og fandt herunder ud af, at virusformeringen hæmmes ved en konstant temperatur dag og nat på 37 grader. Infektionen blev så stærkt nedsat i den øverste, voksende del af planten, at det yderste lille stykke, vækstpunktet, i realiteten var virusfri.

Så blev der gjort klar til operation af en kartoffelplante. I et helt sterilt rum med ultraviolet belysning (ultraviolette stråler virker steriliserende på svampe og bakterier), anbragtes planten under et mikroskop, og ved hjælp af specielt skæreapparat lykkedes det at „bortoperere“ et stykke af vækstpunktet, et lille kim kun $\frac{1}{10}$ mm stor.

Dette kim overførtes til et reagensglas indeholdende et næringssubstrat bestående af blandt andet vitaminer, hormoner og mikronæringsstoffer. I løbet af en måned voksede kimen til samme størrelse som et knappenålshoved, og i løbet af yderligere fire-fem måneder var reagensglas-planten så stor, at den kunne plantes om i et drivhus.

I foråret 1968 havde forskerne lavet i alt fem små sterile og virusfrie *dianella*-planter. Under normale omstændigheder ville det tage flere år at skaffe formeringsmateriale til et avlsfremstød, hvorfor forskerne for første gang herhjemme anvendte en ny formeringsteknik. Man

overskar kartoffelplanternes små underjordiske udløbere til en slags stiklinger, der igen dannede nye planter, og på kun et år var de fem små kartoffelplanter blevet til 8000 læggekartofler.

Statens planteforsøgsstationer i Jylland fik i sommer de 8000 læggekartofler udleveret til opformering, og til næste år går jyske eliteavlere i gang med at dyrke de første virus-x frie *dianella*-kartofler, der foretrakkes af industrien på grund af stort stivelsesindhold. Dyrkningen finder sted i isolerede områder, så avlen udsættes for mindst mulig smittefare via bladlus fra andre kartoffelmarker.

Forskerne håber nu på, at de virusfrie kartoffelplanter vil øge udbyttet med mindst 20 procent.

Venter store resultater i løbet af fem år

Ved hjælp af samme metode, varmebehandling og bortoperation af vækstpunktet, er det – mest på forsøgsplan – lykkedes at gøre en lang række andre planter virusfrie. De første praktiske resultater er nu på vej ud på markedet.

Foruden kartoflerne får forsøgene i første omgang betydning for frugttræerne – visse sorter er allerede virusfrie – samt for en række frugtbuske og pryddplanter.

– Virussygdommene er især farlige, fordi vi ikke kan anvise noget virksomt middel

Reagensglas-planter skal udrydde

HAVE-SYGDOMME

En ny formeringsmetode gør det muligt at rette en kraftig offensiv mod de virussygdomme, som angriber blomster, planter, buske og træer. Efterhånden som resultaterne viser sig i de kommende år, vil haveejerne blive sparet for mange ærgrelser og opnå større udbytte – ja, reagensglasplanterne vil måske endog få indflydelse på verdens ernæringsituation.

Dejlig nærgående!

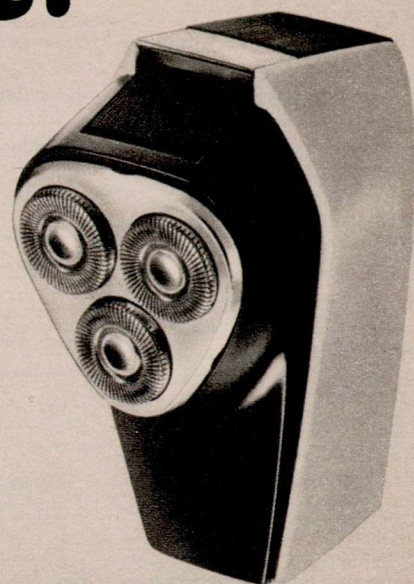
NY Philishave: Rap, glubsk, tæt...

NY shaver for mandfolk!

Nu »Close-up« skæresæt
Barberer helt tæt.

Fanger skægget i den mest
effektive vinkel.

Dynamisk hårklipper,
trykknop-start, automatisk
åbning af skægkammer.
Helt nyt mandfolke-design.
Ca. pris 150,-.

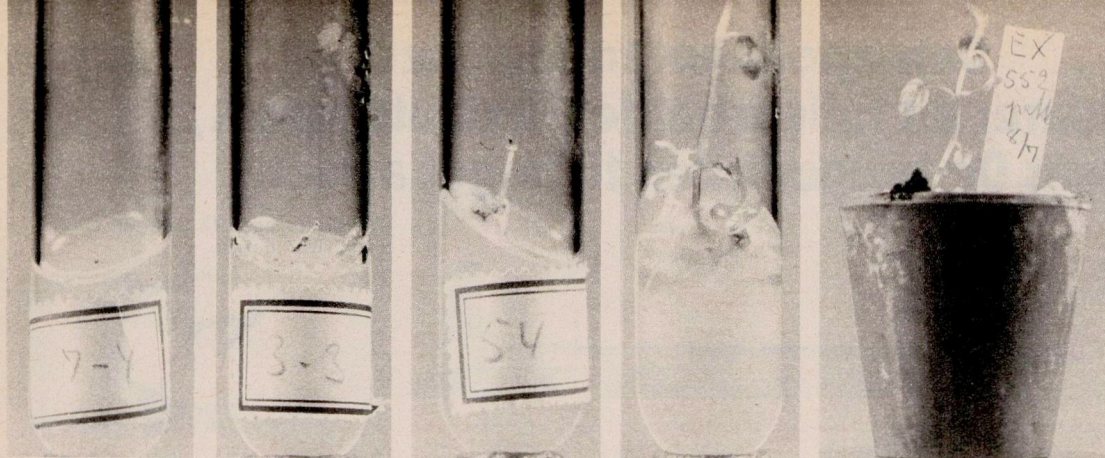
- går
tæt på!

Ønsk Dem
en Philishave-
mand!

PHILISHAVE

- ny shaver for mandfolk!

PHILIPS

Ca. 1½ måned
efter „starten“

Ca. 5 måneder efter „starten“
Ca. 7 måneder efter „starten“ ▶

En reagensglasplante bliver til...

Billedet yderst til venstre, hvor „planten“ er på størrelse med et knappenålshovede, er taget cirka 1½ måned efter den dag, da en mikroskopisk del blev skåret af

moderplanten (en kartoffelplante) og anbragt i reagensglassets næringsopløsning. Tilværelsen i reagensglasset varer endnu 3-4 måneder (de næste tre billeder), så planten er cirka 5 måneder gammel, når den udplantes i en urtepotte. Heri vokser den godt en måned, hvorpå den overflyttes til en spand, og endnu 4-5 uger

senere ser den ud som på billedet yderst til højre. Denne fase er med andre ord nået cirka 7 måneder efter, at hele processen blev sat i gang med den indledende „operation“. Det må dog bemærkes, at denne kartoffelplante er opvokset i et drivhus. På forhånd ville planten ikke være vokset så hurtigt og heller ikke være blevet så stor.

mod dem, siger afdelingsbestyrer H. Rønde Kristensen, der står i spidsen for virusforskningen på Statens plantepatoloiske Forsøg. Virussygdommene er i praksis uheldbrede, der have-ejerne, der ikke kan gøre andet end at fælde og opgrave angrebne træer og planter og i stedet købe nyt, sundt materiale. Men det er uhyre vigtigt at overtale naboen til at gøre det samme. Ellers bliver de nye træer og buske hurtigt angrebet igen af virus fra nabohaven...

Et sådant anfald er ikke alene uheldbrede, men også vanskeligt at observere. For eksempel indeholder talrige sundt udseende æbletræer virus, så haveejerne kan kun få mistanke om virusangreb ved, at træerne giver ringe udbytte.

Hvis en haveejer er bange for, at hans træer, buske eller planter er virusangrebne, kan han indsende en prøve til Statens plantepatoloiske Forsøg. Her undersøger man gratis alle prøver fra private. Oplysningsafdelingen behandler cirka 3000 henvendelser om året.

På planter kan smitstoffet påvises ved hjælp af serum eller i et elektronmikroskop, der forstører mange tusinde gange, mens det er mere kompliceret at bevise virusangreb i frugttræer. Her overføres formodet smitstof ved hjælp af podning

til et sundt træ, og to-tre måneder senere sker der – ved virusangreb – et udslag.

Rygere er farlige for tomatplanterne

Virussygdommene er talrige og mange overordentlig smittefarlige – alene inden for korn og græsser er der beskrevet over 60 forskellige virus. Sjovt nok blev der påvist virussygdomme på planter førend på mennesker og dyr. Det var i 1892, hvor man fandt virus på en tobaksplante.

Denne tobaksvirus er en af de mest smittefarlige og hærger den dag i dag slemt i danske haver, især i tomatkulturer.

– Jeg er næsten villig til at udlove en præmie, hvis man i en almindelig have kan finde en virusfri tomatplante, siger afdelingsbestyrer Rønde Kristensen.

Tobaksvirus smitter ikke gennem røgen, men hvis en haveejer for eksempel stopper sin pibe eller rører ved enden af en fugtig cigaret samtidig med, at han kniber tomater eller binder tomatplanter op, vil han sandsynligvis overføre smitstof.

En anden kendt frugt, der lider slemt under virusangreb, er solbær. Det anslås, at solbærbuskene i hver anden have er angrebet.

Køkkenhavens planter er udsat for virusangreb i samme omfang som frugthavens træer og buske, mange prydblomster ligeledes. *Nelliker* angribes for eksempel af 10 forskellige slags virus, men såvel denne blomstersort som *Krysantemum* er det lykkedes at gøre virusfri med en „svedekasse“.

Virusangrebne blomster bliver forpjuskede, spaltede og misfarvede. Tulipaner indeholdende smitstof kan således gendekkes på ejendommelige farvestriber og farvede spætninger, der er meget dekorative. Da *Rembrandt* for flere hundrede år siden malede en sådan virusangrebet tulipan, kom syge tulipaner straks i høj kurs, og løgene solgtes på den sorte børs i Amsterdam for 2-3000 gylden pr. stk. Det blev mode med en sådan spættet tulipan i enhver bryllupsbuket, og en kendt digter skrev poetisk om de virusangrebne tulipaner. Men dengang anede man selvfølgelig intet om, at de i virkeligheden var degenererede og syge.

Koster hundreder af millioner kroner

I dag kan man sikre sig mod sådane virusangrebne planter,

buske og træer ved kun at købe nye ting til haven, der er godkendt af Fællesudvalget for fremavl og sundhedskontrol med havebrugsplanter. Dette udvalg, der repræsenterer samtlige jordbrugerorganisationer, har de sidste 10 år arbejdet under lovmæssig kontrol med alle landets planteskoler.

Forskerresultaterne bliver videreudviklet og anvendt i praksis af Fællesudvalget, hvilket kommer haveejerne til gode. Derfor vil de nye opdagelser om virusbekæmpelse i haven hurtigt blive kendt.

På længere sigt vil en effektiv indsats mod virusangrebne planter, buske og træer kunne få betydning for såvel landbrugs økonomi som hele ernæringssituationen i verden. I dag er virusangreb for eksempel den mest betydelige sygdom i roer, og i de værste år betyder angrebene, kaldet virusgulsot, at dansk landbrug får tab på 200 millioner kroner.

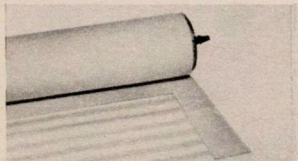
Det er imidlertid for intet at regne mod, hvad virusangreb koster ved indhug på for eksempel U-landenes høst.

Der findes ingen beregning, over skaden alene ved virusangreb, men det anslås, at det samlede årlige tab over hele verden på grund af skadedyrangreb, sygdomme og ukrudt beløber sig til 500 milliarder kroner. Det er 34 procent af verdensproduktionen, og virusangreb er skyld i en væsentlig del af dette kæmpespild.

Den epokegørende nyhed, der klarer alt rullearbejdet fuldautomatisk, mens De bruger tiden til noget andet.

**Haka Ironmatic
er en verdenssensation.**

Takket være en genial nykonstruktion skal De blot rulle tøjet omkring den aftagelige valse, anbringe den på apparatet og indstille det automatiske tidsur. Haka Ironmatic ta'r sig af resten, mens De kan bruge Deres tid til noget andet. Resultat: fint, glat rulletøj. Præcis som De vil ha' det. Og lige klar til at lægge i skabene.

**Hvad kan
Haka Ironmatic rulle?**

Lagener, dynebetræk, duge, gardiner, pudebetræk, håndklæder, viskestykker, servietter, lommestørklæder og så videre.

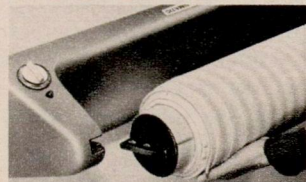

Skal bare tilsluttes en almindelig stikkontakt.

Haka Ironmatic kan opstilles overalt. Vejer 4,5 kg, er fuldstændig lydløs, komplet ufarlig og skal bare tilsluttes en alm. stikkontakt.

Kun 3 til 4 øre pr. gang!

Haka Ironmatic færdigbehandler 3-4 kg på én gang.

F.eks. 2 lagener, 2 dynebetræk og 2 pudebetræk. Med et strømforbrug på 3 til 4 øre. Billigere kan det ikke gøres!

Enestående skånsomhed.

Da Haka Ironmatic's valse ikke bevæger sig, undgår De helt og holdent tøjslitage. Og ensikring forhindrer overophedning og pabrænding

OBS!

Som noget absolut enestående kan Haka Ironmatic placeres på væg, og det er stadig lige let for Dem at betjene apparatet.

De skulle også få Dem en Haka Ironmatic.

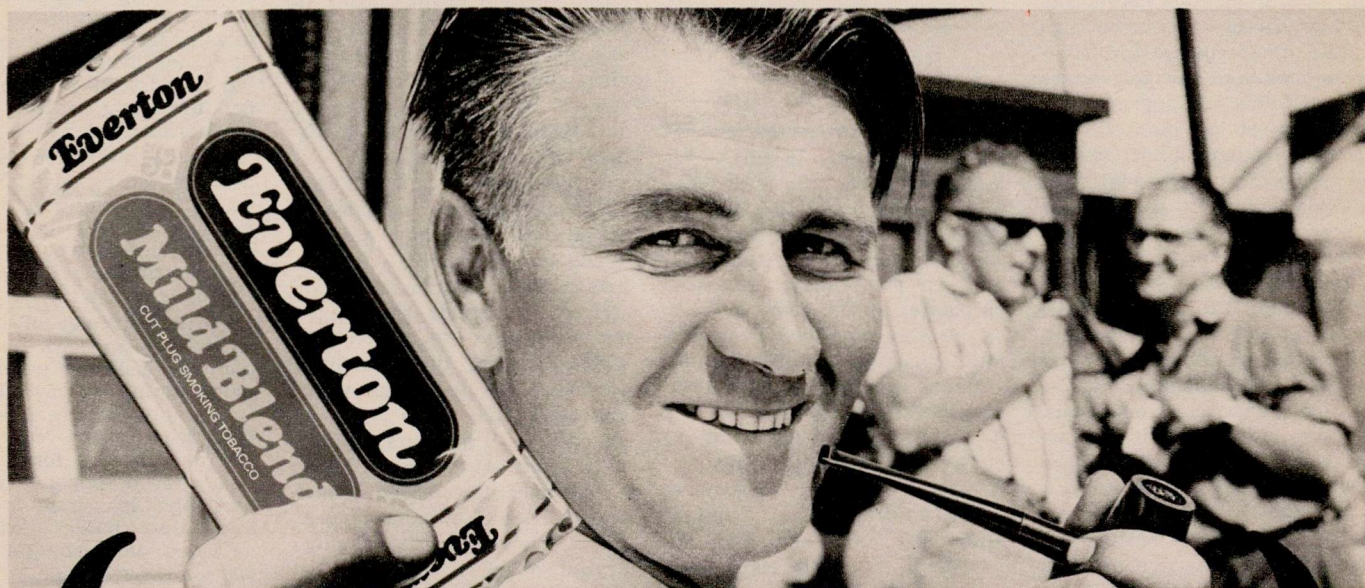
Billig i anskaffelse, billig i drift, og fuld af fordele:

- Helt nyt, epokegørende princip
- Endnu smukkere færdigbehandling af Deres vasketøj
- Fuldautomatisk med tidsur - tidsbesparende
- Vejer kun 4,5 kg - små mål 20x20x97 cm
- Kan placeres overalt - også på væg
- Valselængde = halvlagenbredde
- Tilsluttes almindelig stikkontakt
- Sikret mod overophedning
- Ingen tøjslitage
- Fuldstændig lydløs og komplet ufarlig
- 2 års effektiv Haka garanti

Vejl. kontantpris **Kr. 435,-**

Få Haka Ironmatic demonstreret!

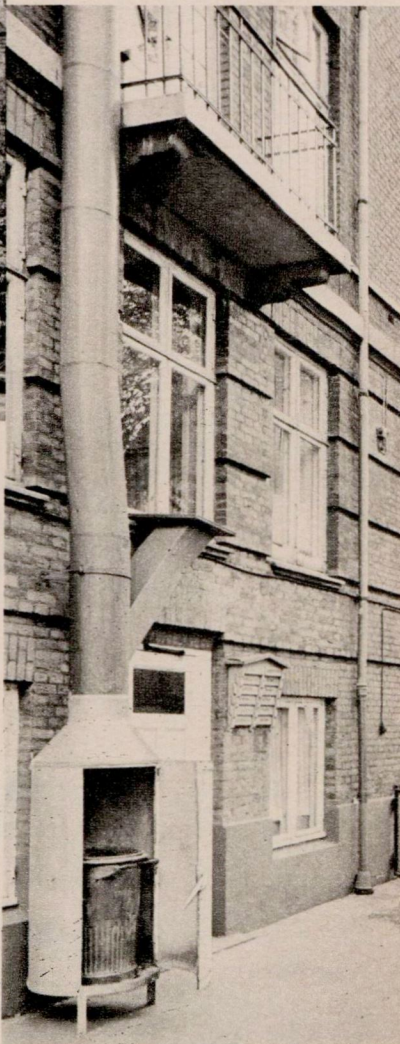
HAKA IRONMATIC

Everton
det er den vi kan li'

- mild og god i piben dagen lang..!

Otto Ficks kollektivhus på Forchhammersvej ligner i dag mange andre boligkomplekser fra tiden lige efter sidste århundredskifte. Men der er dog endnu enkelte synlige minder om hans avancerede omsorg for beboernes bekvemmelighed. På billedet herunder ser man hvad der antagelig er den ældste nedstyrtningskakt i hovedstaden.

KOLLEKTIVHUS OG ENØRESFORENING

SKULLE
REFORMERE
ALVERDEN

I forbindelse med den stadig mere omfattende diskussion om nye former for boliger har navnet Otto Fick flere gange været fremme.

Allerede for 60-70 år siden byggede han kollektivlejligheder, men samtiden forstod ikke, hvor udviklingen bar hen, og det endte med, at det kollektive boligforetagende kom på tvangsauktion og blev overtaget af Københavns kommune i 1908. I artiklen her giver tidligere chefredaktør Hakon Stephensen et indtryk af Otto Ficks særprægede personlighed og ideer.

Fra min ungdom kan jeg huske Otto Fick som en kendt skikkelse på gaden i København. Omkring 1920 var byen trods alt ikke større, end at man kendte de fleste markante skikkelser, der færdedes på Strøget, og blandt dem var skoleinspektør Fick. Lidt af en original, syntes vi.

Han gik altid uden overfrakke og – uden hat. Det at gå uden hat i 1920 var, hvad vi i dag ville kalde provotendens. Vi andre gik med rundpullet hat eller blød filthat, som det hed. Hat skulle man have på. Kun skolebestyrer Fick trodsede etiketten. Hans høje, lidt ludende skikkelse med et kraftigt forment ansigt, med krøllet, svagt gråsprængt hår kunne man ikke lade være med at lægge mærke til, når han rask gik sin tur fra Rådhuspladsen til Kgs. Nytorv og

tilbage igen. – Det var ham, der engang lavede et mærkeligt hus på Frederiksberg, sagde man, men mere vidste man i grunden ikke, i hvert fald ikke vi, der var yngre.

Når man nu dukker ned i historien, så viser det sig, at skolebestyrer Fick var en interessant personlighed, ikke mindst set med vor tids øjne, fordi så mange af hans tanker siden er blevet realiserede.

Fremskridtspædagog i firserne

Otto Fick, født 1860, var søn af en stiltfærdig embedsmand, kasserer ved Det kongelige Teater, Benjamin Fick. Han blev student fra Borgerdydsskolen på Christianshavn i 1879, og året efter cand. phil., hvilket endnu på den tid betragtedes som en akademisk grad, der gav adgang til lærergerning. Året efter dukkede

han op som fast lærer ved den meget moderne skole, som forfatteren Carl Ewald havde oparbejdet i primitive lokaler, først på Vesterbrogade og siden i Frederiksberg Allé. Den fik senere navnet *Frederiksberg Realskole*.

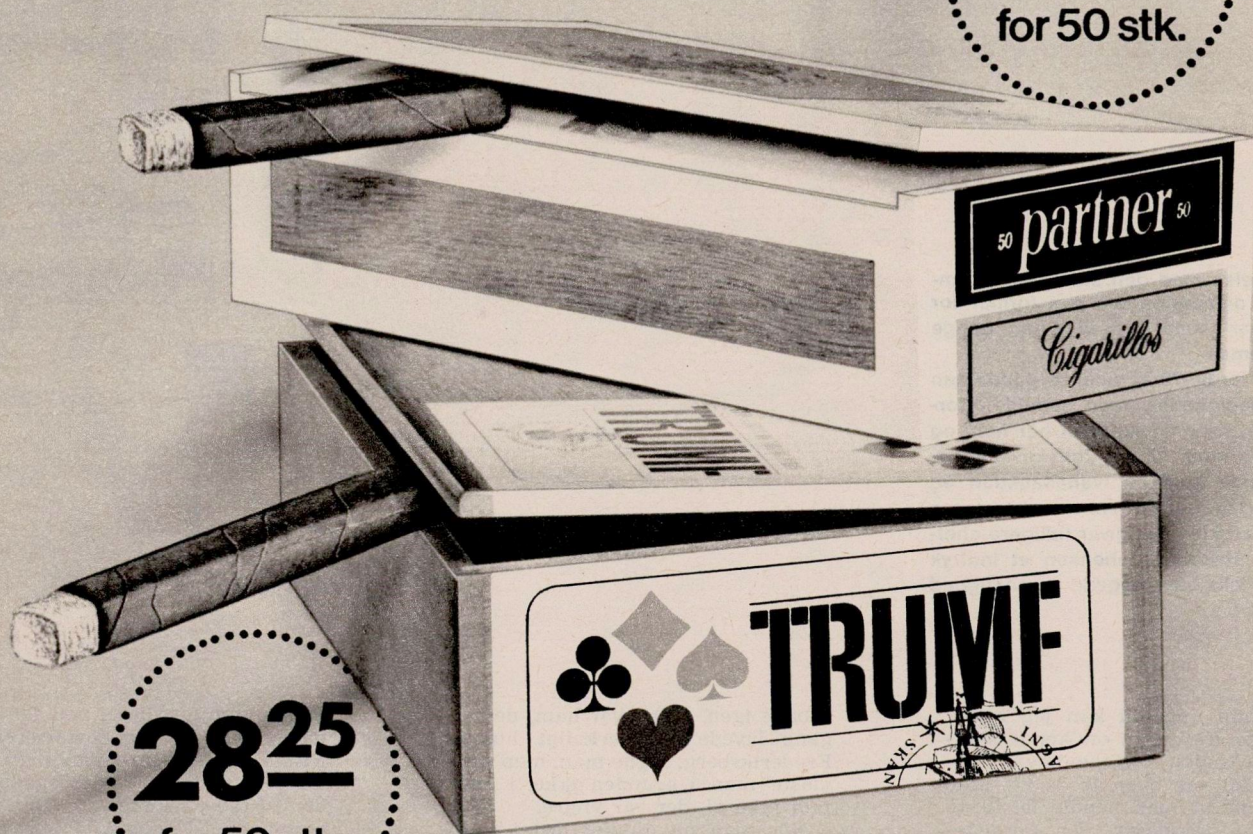
Den avancerede indstilling, som prægede denne skole, fremgik f. eks. af, at Carl Ewald undertiden drog med hele sin klasse ud i Frederiksberg Have og læste naturhistorie med ungerne der. Skolen indførte også daglige gymnastiktimer og gennemførte en ordning, så eleverne fik skolemateriel og skolebøger udleveret af skolen i stedet for at anskaffe dem selv.

Hvordan det i grunden lod sig gøre, begriber man ikke. I første klasse var den månedlige betaling 4,35 kr. og i fjerde klasse 8,85 kr. incl. bøger. Dog måtte forældrene yderli-

direkte fra kassen..!

22⁵⁰

for 50 stk.

28²⁵

for 50 stk.

Ja, så billigt kan det gøres — selv i dag! Kæmpesalg og moderne fremstillingsteknik hjælper os til at holde prisen under det »normale« for to så gode cerutter. Smag dem!

TRUMF - lang, elegant og mild, 5 stk. kr. 2,85, 10 stk. kr. 5,65 og 50 stk. kr. 28,25 ● PARTNER - buttet, mild cerut, 10 stk. kr. 4,50 og 50 stk. kr. 22,50

gå konkurs. 48 år gammel var den initiativrige mand slået ud, men han kæmpede dog et stykke tid længere for sin plan om kollektivboliger. I Berlin var der blevet rejst et hus efter samme princip. Der blev han ansat som tjener og bestred bl. a. den skopudsning, han selv havde indført som en del af de kollektive goder.

Den store drøm

I 1912 udgav han en lille bog, *Vejen frem*. Den er på godt 100 sider og højst mærkværdig læsning. Det afsnit, hvori han skildrer sit store livsmål, begynder således:

I arbejdere, I småfolk, I fattige, I skal hjælpe jer selv til bedre forhold, og det skal I gøre ved at slutte jer sammen ikke for at føre krig, men med det fredelige formål at skaffe jer selv alt - arbejde, varer, men først og fremmest skaffe jer jorden tilbage...

Og så kommer ideen, idealistisk, romantisk: Der dannes en international forening, en trust af alle forbrugere med det formål at skaffe dem alt, hvad de behøver for den billigst mulige pris - „dog således at der aldrig i denne forening arbejdes for mindre betaling end den, der er nødvendig for at kunne opretholde livet på forsvarlig måde“.

Denne forening skal lidt efter lidt overflødiggøre den nuværende handels- og fabriksvirksomhed og den personlige

ne, og forbrugerforeningerne sætter igen deres penge i nationalforeningens bank, og denne finansierer produktion af de varer, forbrugerne ønsker. Her tilføjer han: *Naturligvis især på sådanne steder, hvor der ikke findes kooperative steder, man kan købe hos.*

Der er dog visse produktionsforetagender, foreningen aldrig vil oprette: dels virksomheder, der frembringer skadelige ting, som for eksempel berusende drikkevarer, dels fabrikker, hvor arbejdet er skadeligt for arbejderne og endelig produktionsvirksomheder på områder, hvor konkurrencen er så skarp, at der ikke gives en forsvarlig løn.

Så simpelt, at enhver kan sætte bevægelsen i gang

Otto Fick ser nu for sig, hvordan denne nationalforening hastigt vokser og kommer til at råde over den største kapital i verden. Han anbefaler at lave smukke butikker og forretningslokaler.

– *Det hele er ikke en skøn teori, tværtimod endog så simpelt, at enhver kan sætte bevægelsen i gang de forskellige steder i verden, skriver Fick.*

Så anbefaler han direkte at lave brugsforeninger og forudser, at den ene forening støtter oprettelsen af den næste, så at der i løbet af tyve år er en halv million udsalg. Men, tilføjer forfatteren, *inden man er nået så langt, vil der være oprettet udsalg og opført fabrikker også i andre lande, og bevægelsen vil være kommet under den internationale bestyrelse, som er hovedbetingelsen for, at alt kan gå som det skal.*

„Hvem ejer nu fremtidens jord, hvem ejer fremtidens mennesker. Svaret er kort, men tydeligt:

MENNESKEHEDEN.“

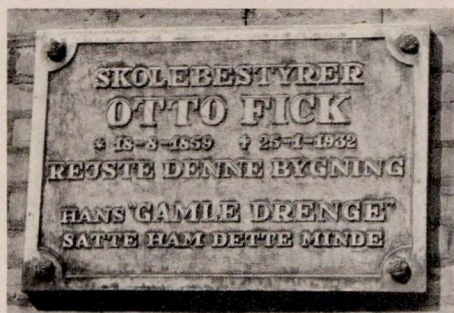
Bogen *Vejen Frem* blev, så vidt jeg ved, Otto Ficks eneste større publikation.

Den hårde virkelighed svarede ikke til hans drømme.

Han døde den 25. januar 1932. I de sidste ti år havde han boet alene i en beskedent lejlighed i Johnstrup allé på en femtesal, hvorfra han kunne se over til Forchhammersvej 4, 6 og 8, Centralhuset, der skulle have markeret „den fagre, nye verden“, men blev offer for den gamle verdens uforstand.

I skatteprotokollerne kan man se, at hans indtægt har svinget mellem 0 og 1200 kroner. Stillingen er anført som *incassator*. Det sidste skatteår har en eller anden kontorist med blyant skrevet ud for navnet „Originalen“.

Det blev så den officielle verdens bedømmelse af manden, der gik uden hat og troede på menneskeheden.

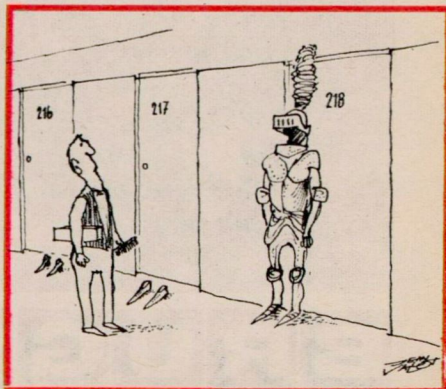

ejendomsret til jorden uden dog at krænge de nuværende ejere i deres besiddelse. Den skal endvidere tjene som sparekasse og bank for medlemmerne og foretage et oplysningsarbejde særligt med hensyn til legemet og dets krav.

Medlemskontingentet sættes til: En øre, én pfennig, én penny, én centime, én cent daglig. Med andre ord det mindst mulige, men blot det samme i hvert land. Fick forestiller sig, at denne internationale forening med enøres medlemskabet efterhånden vil vokse og vokse i økonomisk styrke, indtil den til sidst ejer alt og giver sine medlemmer hus og hjem, føde og klæder, underholdning og lærdom. Ind i dette billede kommer også Centralbygningen, hvor beboerne ikke skal besværes med at lave mad. Det ordnes af fagfolk.

– „Famillelivet, skriver han, kunne udvikle sig frodigt og kønt. Børnene kunne være under tilsyn, når moderen er på arbejde, manden kommer hjem til et rentligt hjem, der ikke lugter af børnetøj eller køkkendunst. Han kan her mødes med sine kammerater uden at være tvunget til at give eller modtage omgange.“

Når den skitserede nationalforening takket være medlemsbidragene bliver stærk nok, så skal den sætte forbrugerforeninger i gang. De skal fordele varer-

Samvirke 42. årgang

Chefredaktør: EGGERT NIELSEN, ansvarshavende. Medarbejdere: Kaj Christiansen, Pia Egholm, Poul Poulsen, Ellen Munkgaard Rasmussen, Vibeke Ramsing, Otto Riis, redaktionschef. Redaktionsadresse: Roskildevej 65, 2620 Albertslund, tlf. 64 88 11, udenbys: (01) 64 88 66. Udgiver: Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger. Tryk: Egmont H. Petersen, Gutenberghus. Samvirke påtager sig intet ansvar for manuskripter, fotografier og tegninger der uopfordret indsendes.

Synes Deres mand, at De laver bedre julemad end hans mor?

-ellers prøv med Tre Kroner Margarine!

Tre Kroner Margarine jule-
steger og -bager De i -
det er den helt rigtig til.
De ved: fin i kvaliteten og
lige tilpas i konsistensen
- og stegesikker!

* Tre Kroner Margarine -
fra en af forbrugernes egne
fabrikker - fås kun i Brugsen!
Så datomærkning, varedeklara-
tion og kvalitetskontrol
er naturligvis i orden...
Derfor går De godt i byen,
når De går efter Brugsens
egne varer. Der er
ikke sparet på kvaliteten
- kun på prisen!

BRUGSEN

